

Mokslo Lietuva

KAIP DIRBA SLĒNIO „NEMUNAS“ TARYBA
PAMINĖTAS STEPAS ZOBARSKAS

■ 6 p.

AR MOKAME IŠTARTI „L“?

■ 12–13 p.

■ 7, 16 p.

■ 4–5 p. Babelio bokštas ir baltų kalbos ■ 10 p. AVADA – mokslo ir praktikos sąveikai ■ 15 p. Kalba ir globalizacija

Nr. 6(450)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

„Mokslo Lietuvos“ pašnekovė – Vilniaus dailės akademijos Dailės istorijos ir teorijos katedros docentė humanitarinių mokslų daktarė Giedrė MICKŪNAITĖ. Kalbamės apie vieną reikšmingiausių radinių – Trakuose Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčioje – 2006 m. polichromijos tyrinėtojo restauratoriaus Vytauto Railos aptiktus bizantiškos sienų tapybos fragmentus.

Turime išbaigto meninio kūrinio liekanas, kadaise liepsnojusio laužo vien tik žiežirbas. Iš tų Istorijos ir Laiko mums padovanotų liekanų visuminį buvusių freskų vaizdą bando suvokti, jų sukūrimo aplinkybes ir subtilybes atkurti Giedrė Mickūnaitė. Vargu, ar ta sienų tapyba iš naujo ryškiomis spalvomis suspindės ant Trakų bažnyčios sienų – ne tokia yra mūsų laikų menotyriminkų užduotis. Jų siekis – atidengti iš po tinko sluoksnių slypinčią vertybę, konservuoti ir ateities kartoms išsaugoti tai, ko pasigailėjo Laikas, įnoringas klimatas ir ne mažiau įnoringi vėlesnių amžių bažnyčios perstatymai. Juk toli gražu ne visada mūsų šaliai buvo palanki istorijos mūza Klėja.

Kelias į Trakų meno paminklų gelmes veda per Bizantiją

Tačiau net jeigu pavyktų šį siekį įgyvendinti, tašką padėti būtų per anksti. Mintis turi veikti ir vesti toliau, pažadinti vaizduotę, o pažinimo geismas turi raginti eiti tolyn ir gilyn. Tai reiškia, kad laiko ratą teks atsukti atgal, surinkti seniai išsilaksčiusias kibirkštis ir bandyti įsivaizduoti kadais liepsnojusį laužą, kaitinusį Vytauto Didžiojo ir mums artimesnių laikų Trakų bažnyčios lankytojų vaizduotę. Kitaip sakant, iš freskų fragmentų reikės pamėginti atkurti krikščioniškų paveikslų visumą, bet ir tai dar ne viskas. Kaip tuos pačius vaizdus, Senojo ir Naujojo Testamento personažus ar krikščionių šventuosius suvokė ano meto žmonės? Kokia idėja, mintis užkoduota figūrų gestuose, iškilmingų drabužių silueteose ir spalvose, vėlyvųjų viduramžių epochos ženkluose, kuribus reikės prakalbinti? Kodėl Trakų bažnyčios fundatorius Vytautas pasirinko būtent šiuos, o ne kitus personažus, kokios idėjos ir mintys užkoduotos šiose iš po tinko sluoksnių antram gyvenimui prikeliamesiose freskose? Šiuos ir daugybę kitų klausimų kelia ir atsakymų reikalauja labai reikšmingas mūsų kultūros paveldo radinys, kuris ves mus ne vien į Vytauto laikų Lietuvą, bet ir gerokai toliau – į ne tiek jau giliai mums pažįstamą Bizantijos pasaulį.

Taigi, kalbiname dr. Giedrę Mickūnaitę.

Biblijos patriarchų prieglobstis Trakų bažnyčioje

Mokslo Lietuva. 1409 m. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto Trakuose pradėtoje statyti Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčioje aptiktos freskos – puikus kultūrų dialogo, skirtingų architektūros ir meno stilių simbiozės pavyzdys. Vytauto laikų gotikinės architektūros bažnyčioje bizantiškos freskos mums primena, kad šioje krikščioniškojo kulto erdvėje

■ Nukelta į 8 p.

Nobelio premijos laureatas Robertas Huberis vilniuje

Nobelio premijos laureato prof. Roberto Huberio diskusija su Vilniaus universiteto studentais biochemikais užsimezgė po paskaitos Lietuvos Mokslo akademijos salėje; šalia R. Huberio – prof. Virginijus Šikšnys

Kovo 7-ąją Lietuvos mokslų akademijos konferencijų salėje vyko vokiečių biochemiko Nobelio premijos laureato prof. Roberto HUBERIO (Robert Huber) paskaita „Baltymų grožis ir paskirtis – fundamentinių ir taikomųjų biologijos ir biomedicinos tyrimų taikymas“. Šis profesoriaus vizitas į Vilnių sietinas su šiemet minimu Lietuvos mokslų akademijos 70-mečiu, kartu tai ir projekto „Lietuvos mokslų akademijos ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos veiklos stiprinimas“ dalis. Po paskaitos R. Huberis visą valandą atsakinėjo į auditorijos klausimus, kurių nestigo. Susirinko daug jaunų klausytojų iš mokslo ir studijų institucijų, taip pat doktorantų, studentų ir net moksleivių. Lietuvos mokinių informavimo ir techninės kūrybos centro biochemijos būrelio vadovė Julija Banikevič pasiklausyti mokslo autoriteto paskaitos atvyko su keliomis savo būrelio narėmis.

Priminsime kai kuriuos prof. Roberto Huberio mokslinės biografijos faktus.

Gimė 1937 metais Miunchene. Baigė Miuncheno technikos universitetą, nuo 1960 metų dirbo Makso Planko draugijos Biochemijos

institute, kuris taip pat yra netoli Miuncheno. 1971 m. tapo šio instituto direktoriumi, nuo 1976 m. yra Miuncheno technikos universiteto profesorius.

Roberto Huberio mokslinio darbo kryptis – biomolekulių erdvinės struktūros tyrimas rentgenostruktūrinės analizės metodu. 1982 m. R. Huberis su vokiečių biochemiku Johanu Daizenhoferiu (Johann Deisenhofer) iššifravo membraninio baltymo, kuris yra svarbus fotosintezės reakcijoje, trimatę struktūrą. Kristalinį šio baltymo pavyzdį, kuris būtinas rentgenostruktūrinei analizei, gavo dar vienas jų tautietis Hartmutas Michelis (Hartmut Michel). Tai buvo proveržis moksle ir 1988 m. Robertas Huberis, Johanas Daizenhoferis ir Hartmutas Michelis tapo Nobelio premijos laureatais chemijos srityje už intramembraninio baltymo, reikšmingo fotosintezės purpurinėse bakterijose, kristalizavimą ir erdvinės struktūros atskleidimą Rentgeno kristalografijos metodu. Gauti rezultatai padėjo suprasti molekulinis fotosintezės proceso mechanizmus.

■ Nukelta į 2 p.

Nobelio premijos laureatas Robertas Huberis Vilniuje

■ Atkelta iš 1 p.

Bendradarbiavimo vaisiai saldūs

Viešėdamas Vilniuje prof. Robertas Huberis taip pat lankėsi Vilniaus Universiteto Biotechnologijos institute, su kurio veikla jis tiesiogiai susijęs. Pasak instituto Baltymų-nukleorūgščių sąveikos tyrimų skyriaus vadovo prof. Virginijaus Šikšnio, R. Huberio dėka Biotechnologijos institute buvo pradėti baltymų molekuliniai struktūriniai tyrimai. Prof. R. Huberio laboratorijoje kurį laiką tobulinosi V. Šikšnys, doktorantu buvo jo vadovaujamos laboratorijos mokslo darbuotojas, dabar mokslų daktaras Saulius Gražulis. R. Huberio įkvėpti V. Šikšnys ir S. Gražulis pradėti baltymų molekulių struktūriniai tyrimai Vilniuje. Remdamas jų darbus R. Huberis padovanojo savo laboratorijos tyrimų įrangą Biotechnologijos institutui. Vėliau šiemis tyri-

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Prof. Robertui Huberui lankantis Biotechnologijos instituto Bioinformatikos skyriuje kilo spontaniška diskusija su dr. Česlovu Venclovu, dr. Sauliumi Gražuliu ir Virginijumi Šikšniu apie baltymų-šaperonų funkcijas

difrakcijos įrangos šiuo metu neturi nei latviai, nei estai.

Prof. R. Huberui po beveik aštuonerių metų pertraukos buvo labai įdomu apsilankyti Biotechnologijos institute, savo akimis pamatyti naujus pokyčius. Mokslininkas Vilniuje buvo lankęsis 2003 m., tą primena ir nuotrauka, kurioje svečias nusifotografavęs su Baltymų nukleino rūgščių sąveikos tyrimų skyriaus jaunuimu. Beje, tai truputį klaidinantis pasakymas, kadangi ne tik toje laboratorijoje, bet ir visame institute nėra senimo, dirba daugiausia jauni darbuotojai. Jų didžiausi moksliniai laimėjimai dar priešakyje, ko gero, kaip ir visam Lietuvos biotechnologijos mokslui. Tą įsimintiną nuotrauką galima išvysti kabančią ant laboratorijos sienos, nuo šiol kabos ir kita, kurioje šio apsilan-

kymo metu Nobelio premijos laureatas nusifotografavo su dvigubai gausesniu darbuotojų kiekiu.

Beje, ir šiuo metu instituto darbuotojai turi kuo didžiulius, ką patvirtino ir garbusis svečias per savo paskaitą. Lietuvos MA salėje R. Huberis pabrėžė tvirtus Vilniaus Biotechnologijos instituto mokslinius ryšius su Makso Planko draugijos Biochemijos institutu. Bendradarbiaudami šie du institutai nustatė apie 30 proc. visų pasaulyje žinomų restrikcijos endonukleazės erdvinį struktūrą. Tai labai solidus mokslinis įdirbis.

Kuo svarbūs šie darbai? Žinant šių fermentų struktūrinę organizaciją, galima bandyti kurti naujas restrikcijos nukleazes, kurios pasižymėtų kitomis savybėmis, galima mėginti tas savybes keisti norima linkme. Tokie fermentai ateityje gali būti taikomi ne tik molekulinėje biologijoje, bet ir medicinoje – kaip įrankiai genų korekcijai. Šiuo metu ieškoma būdų, kaip tokius fermentus būtų galima transportuoti per ląstelių membranas ir reguliuoti jų aktyvumą panaudojant, pvz., elektromagnetinę spinduliuotę.

DNR modifikacijos tyrimų skyriaus vadovas prof. habil. dr. Saulius Klimašauskas dirba su metilazėmis, kurios perneša metilo grupes į tam tikrą vietą DNR molekuleje. Šiandien vilniečiai biotechnologai pritaiko šiuos fermentus naujų tyrimo instrumentų, kurie naudojami genomo ir kituose tyrimuose, kūrimui.

Baltymų grožio supratimas taip pat keičiasi

Prof. Roberto Huberio vizito į Vilnių organizatoriai pasistengė, kad ir „Mokslo Lietuvos“ atstovas turėtų galimybę pakalbinti žymų mokslininką. Turime gerą progą su šiuo pokalbiu supažindinti ir mūsų skaitytojus.

Mokslo Lietuva. Gerbiamasis Profesoriau, kodėl svarbu tyrinėti sudėtingų biomolekulių, pvz., baltymų struktūras?

Robertas Huberis. Pagrindinė priežastis ta, kad norime pamatyti daiktus. Baltymai atlieka tam tikras funkcijas, bet kad suprastume, kaip jie tą daro, mes turime juos, t. y. tas baltymų struktūras, matyti.

ML. Koks ryšys tarp struktūros ir funkcijos? Kaip per struktūrą pasireiškia funkcija?

R. Huberis. Baltymų funkcijos yra labai įvairios ir sudėtingos. Paprastas pavyzdys, du baltymai gali sąveikauti vienas su kitu, jei turi paviršius, kurie dera vienas su kitu, t. y. yra komplementarūs. Tokiu būdu baltymų erdvinė struktūra nulemia jų sąveiką.

ML. Ar iš to išeina, kad trimatė erdvinė struktūra yra labai svarbi sąlyga atsirasti funkcijai?

R. Huberis. Norint suprasti baltymų funkcijas, reikia trijų išmatavimų, t. y. suvokti erdvinę struktūrą, antraip baltymų funkcijų nesuprasime. Jeigu kiekvieną iš mūsų čia esančių „su-projektuotume“ į dvimatę erdvę, tai vargu ar tyrinėtoji tokį dvimatį darinį pavyktų bent kiek suprasti.

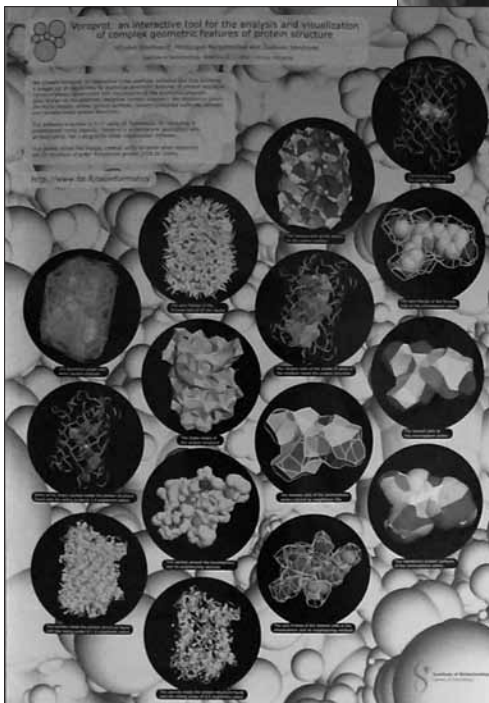
ML. O kiek tos trimatės struktūros, kurias stengiasi atskleisti ir tyrinėja biochemikai, atitinka realybę? Gal tai tyrinėtojų saviapgaulė, kai virtualiam, labai supaprastintam vaizdui bandoma suteikti realybės statusą? Kiek virtualus vaizdas kompiuterio ekrane ar nuotraukoje atitinka realybę?

R. Huberis. Norėdami įsitikinti, kad tai, ką matome kristale, yra realu (t. y., kad tokios molekulės iš tikro egzistuoja tirpale, ląstelėje), tenka daryti papildomus eksperimentus. Tik eksperimentu galima įrodyti tos realybės egzistavimą.

ML. Jūsų paskaita buvo skirta baltymų struktūrų grožiui nusakyti. Grožio sąvoka – tai estetinė kategorija. Ir nors baltymų struktūrų grožiu mokslininkai sugeba džiaugtis, žavėtis, bet pačiam baltymui dėl to juk nei šilta, nei šalta.

R. Huberis. Iš tiesų, grožis yra gan subjektyvi kategorija ir ji visų pirma siejasi su pačiu stebėtoju. Tačiau ką mes matome baltymų struktūrose ir kompleksuose? Dažniausiai simetriją, kuri žmogui dažnai kelia pasigėrėjimą ir grožio suvokimo jaudulį. Panašų pojūtį mums sukelia arabų mene paplitusios arabeskos, ornamentai iš augalinių ar geometrinių figūrų. Panašią simetriją mes stebime baltymų struktūrose, ir jos mums šiek tiek siejasi su meno kūriniais.

Kita vertus, nereiktų pamiršti, kad mokslininkai visada šiek tiek pagražina tas sudėtingas molekules, nes realybėje jos nėra tokios spalvingos ir gražios. Tačiau tas pagražinimas padeda jas geriau įsivaizduoti ir suvokti, todėl atskiros jų dalys ir vaizduojamos

Egzotiškas baltymų struktūrų grožis

mams buvo skirta lėšų iš ES Struktūrinių fondų, tad jau spėta įsigyti ir dar tobulesnės įrangos. Pasak V. Šikšnio, Biotechnologijos institute dirbama su esančia įranga, kuri nenusileidžia geriausių šios srities Europos tyrimų centrų įrangai. Baltymų struktūros tyrimams tinkamos Rentgeno spindulių

torijoje, bet ir visame institute nėra senimo, dirba daugiausia jauni darbuotojai. Jų didžiausi moksliniai laimėjimai dar priešakyje, ko gero, kaip ir visam Lietuvos biotechnologijos mokslui. Tą įsimintiną nuotrauką galima išvysti kabančią ant laboratorijos sienos, nuo šiol kabos ir kita, kurioje šio apsilan-

Nobelio premijos laureatas Robertas Huberis emociškai ir išraiškingai atsakinėjo į jo paskaitos dalyvių klausimus

kitomis spalvomis. Bet tai jau visai subjektyvus pasirinkimas.

ML. Simetrija klasikiniuose menuose gali būti labai svarbus grožio suvokimo elementas, gal net sąlyga. Lygiai kaip muzikoje harmonija, taisyklingas ritmas ir pan. Bet yra atonalinė muzika ir ne vien klasikinis menas. Moderniosios ir postmoderniosios meno srovės kaip tik ėmė dorotis su tradicinio grožio suvokimo pamatais, taigi ir grožio kriterijai per paskutinį šimtmetį gerokai pasikeitė.

R. Huberis. Išties simetrija ir asimetrija tarpusavyje glaudžiai siejasi, mes turime asimetrinius daiktus, kuriuos komponuodami galime išgauti simetriją. Tai dažnai realizuojama sudėtingų baltymų kompleksų struktūrose. Kai Džonas Kendriu (John C. Kendrew, 1962 m. Nobelio premijos laureatas chemijos srityje) nustatė pirmąjį mioglobino modelį, pirmą jo erdvinę struktūrą, tai pradžioje jis ir jo kolegos truputį nusivylė, nes baltymo molekulė buvo asimetriška. Atrodė, kad baltymų molekulės irgi turi turėti simetriją, panašią į dezoksiribonukleorūgšties (DNR) molekulės dvigubos spiralės struktūrą, kurią kiek anksčiau buvo nustatė amerikietis biologas Džeimsas Votsonas (James Watson) ir anglas fizikas Francis Krikas (Francis Crick). Tyrinėtojai tikėjosi, kad ir baltymai turės tokias pat gražias, taisyklingas, simetriškas formas, bet tai nepasitvirtino.

Dabar jau mums DNR struktūra darosi nuobodū, o dėl baltymų struktūrų asimetrija tampa vis labiau patrauklesnė. Taigi grožio supratimas keičiasi ne tik menuose ar muzikoje, bet ir baltymų struktūrų tyrinėtojų galvoje.

Suvokti kaip ląstelė suseraga

ML. 1960 m. baigėte Miuncheno technikos universitetą, tyrinėjote molekulinės baltymų struktūras, taikydama kristalografijos metodus. Ar kristalografijos metodai nėra gyvybės tyrinėjimas numarinus gyvybę? Juk prieš tiriant baltymus rentgeno spindulių difrakcijos metodu reikia juos paversti kristalu.

R. Huberis. Norėdami įrodyti, jog tiriamoje ne mirusį, bet gyvą daiktą, turime parodyti, kad molekulės kristale atlieka tam tikras joms būdingas funkcijas. Galima parodyti, kad tas mūsų tiriamas mėginys kristale yra toks pats veiklus, kaip ir mūsų ląstelėse.

ML. Ar visi baltymai pasižymi tokios savybėmis?

Profesorius Robertas Huberis su Vilniaus universiteto Biotechnologijos instituto Baltymų-nukleorūgščių skyriaus studentais ir tyrėjais

R. Huberis. Tai bendras visų tiriamų baltymų struktūrų požymis – tos struktūros kristale išlieka gyvos. Fotosistema, apie kurią kalbėjau savo paskaitoje, išlieka aktyvi kristale, ir

me – gyvą ar gyvybės ženklus praradusių baltymų struktūrą?

R. Huberis. Magnetinio branduolių rezonanso metodas pirmiausiai taikomas mažiems baltymams tirti. Jeigu norime didesnės struktūros baltymus tyrinėti (o tai dažniausiai didelės struktūros ir jų kompleksai), tai taikytina tik molekulinė kristalografija. Nė vienas iš sudėtingų baltymų, kuriuos šiandien per paskaitą demonstravau, negalėjo būti ištirtas magnetinio branduolių rezonanso metodu. Tos struktūros paprasčiausiai per didelės.

ML. 1988 m. kartu su dviem kolegomis biochemikais iš Vokietijos tapote Nobelio premijos laureatu. Kokį naudą per prabėgusius metus Jūs su kolegomis atradimo rezultatai davė mokslui, kitų tyrinėtojų rezultatams? Ar po Jūsų darbų buvo šios krypties naujų atradimų, o jei taip, tai kokių?

R. Huberis. Mūsų atradime padaryti trys svarbiausi dalykai. Pirmia, nustatyta didžiausia tuo laiku baltymo struktūra. Antra, tai pareikalavo naujų ir ligi tol nenaudotų technologinių

sprendimų. Ir trečia, mūsų eksperimentai padėjo atsakyti į klausimą, kaip šviesa, esanti ląstelės membranoje, patenka į baltymą ir paverčiama elektros signalu. Kitaip tariant, kaip iš saulės ateinanti energija patenka į augalus ir virsta kitos rūšies energija. Tos rūšies, nuo kurios visi mes, taip pat ir kiti gyvūnai faktiškai priklausome: naudodami tuos augalus maistui mes pasinaudojame iš saulės Žemę pasiekusia energija.

ML. Kur link juda proteomika, t. y. visų genomo koduojamų baltymų struktūros ir funkcijos tyrimai? Apskritai, kokių svarbiausių tikslų siekiama tyrinėjant baltymų pasaulį?

R. Huberis. Vienas svarbiausių dalykų, kuriuos norima suprasti tiriant proteomą, t. y., ląstelės sintetinamų baltymų visumą, yra pokyčiai, kurie apsprendžia, kaip ląstelė pereina iš „sveikos“ būsenos į tam tikrą „negalią“, t. y. ligos būseną. Šio proceso, to pokyčio mechanizmo atsiradimas ir supratimas yra labai svarbus.

ML. 1971 m. tapote Makso Planko draugijos Biochemijos instituto direktoriumi. Labai jaunas amžius tapti tokio autoritetingo instituto direktoriumi. Kaip Jums tai pavyko? Neįmanoma buvusioje Vakarų Vokietijoje anuomet tai buvo būdinga?

R. Huberis. O, ne, tai buvo visiškai netipiška. Istorija pusiau anekdotinė. Labai didžiavausi, kad tapau jauniausiu Makso Planko draugijos instituto direktoriumi. Tuo metu Makso Planko draugijos prezidentas buvo žymus chemikas prof. Adolfas Butenantas (Adolf Butenandt; yra

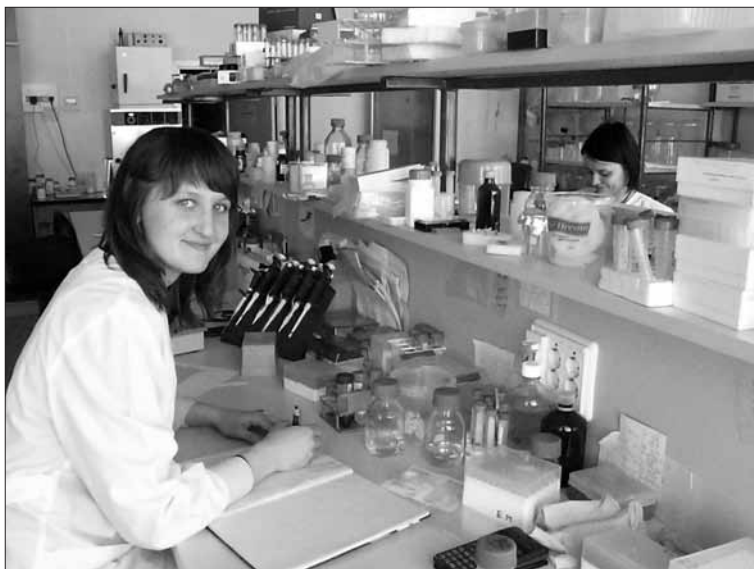
Butenanto cheminė reakcija; už lytinių hormonų tyrimus 1939 m. jis gavo pusę Nobelio premijos chemijos srityje, kitą dalį gavo Leopoldas Ruzicka). Kai po kelerių metų sutikau prof. A. Butenantą, truputį pasigyriau: „Profesoriau, ar žinote, kad esu jauniausias Makso Planko instituto direktorius?“ Butenantas atsakė: „Geriamasis profesoriau Huberi, aš tai žinau, bet noriu priminti, kad šis privalumas labai greitai praeis“.

ML. Labai gaila, kad nepastebimai praėjo ir šiam pašnekesiui skirtas laikas. Labai Jums dėkoju, profesoriau Robertai Huberi, už „Mokslo Lietuvai“ skirtą laiką ir išsakytas mintis.

Pabaigai

Beliška pasakyti, kad 2005 m. R. Huberis pasitraukė iš Makso Planko draugijos Biochemijos instituto direktoriaus pareigų ir tais pačiais metais tapo šio instituto struktūrinių tyrimų grupės garbės direktoriumi – Direktor Emeritus. Šiuo metu prof. R. Huberis atsakingas už Kardifo universiteto struktūrinės biologijos plėtrą, atlieka mokslinius tyrimus Duisburgo-Eseno universiteto Medicininės biotechnologijos centre ir Barselonos Universitete. Jis taip pat yra žurnalo „Journal of Molecular Biology“ redaktorius ir dviejų biotechnologijos kompanijų – „Proteros“ ir „SupreMol“ vienas įkūrėjų ir konsultantų, taip pat tarptautinių farmacijos ir augalininkystės kompanijų mokslinis konsultantas.

Gediminas Zemlickas

Vilniaus Universiteto studentai dirbdami Biotechnologijos Instituto laboratorijose įgyja praktinių įgūdžių

galima registruoti kristale esančio baltymo biocheminius signalus.

ML. Tai gyvybės signalai?

R. Huberis. Iš tikrųjų, tai signalas, kuris matomas ir gyvoje sistemoje.

ML. Baltymų tyrimuose be molekulinės kristalografijos metodų naudojamas ir magnetinis branduolių rezonansas. Ar šis metodas nėra pranašesnis? Bent jau skeptikams gal netektų abejoti, ką tiria-

Babelio bokšte ieškant vietos baltų kalboms (2)

Pradžia Nr. 3

2010 m. Baltijos šalių mokslų akademijų medaliu apdovanotas ir žymus italų kalbininkas baltistas, Pizos universiteto profesorius dr. Pietras Umbertas Dini (Pietro Umberto Dini), pasižymėjęs istorinės gramatikos, baltų kalbų ryšių su kitomis indoeuropiečių kalbomis tyrinėjimais. Jis taip pat gilina ir prūsų kalbos, senųjų lietuvių ir latvių kalbų paminklų problematiką, baltų kalbotyros istoriografiją. 2010 m. Italijoje pasirodė labai solidi kalbininko knyga „Aliletoescur: Linguistica baltica delle origini“, kuri turi didelę vertę visiems, kuriems rūpi lietuvių ir baltų kalbotyra. Tikėsimės, jog knyga bus išversta ir į lietuvių kalbą.

Kartu su „Mokslo Lietuva“ pašnekovu Pietru Umbertu Diniu pasinersime į Renesanso epochos humanistų pastangas suvokti lietuvių ir kitų jai giminingų baltų kalbų ištakas, vadinas, ir jų vietą biblijiniame Babelio bokšte.

Kalba – viena ir ketveriopa tuo pačiu metu

Mokslo Lietuva. *Taigi, panagrinėjome lietuvių tautos ir kalbos kilmės slavų-ilyrų ir romėniškąją su variantais teorijas, taip pat ir valakiškąjį variantą. Užsiminėte buvus ir ketveriopos kalbos sampratą, suformuluotą lenkų metraštininko Motiejaus iš Miechovo. Dabar gera progą ją panagrinėti.*

Pietras Umbertas Dini. Galima būtų užsiminti taip pat buvus ir kai kurias kitas lietuvių kalbos kilmės sampratas – britaniškąją ir graikiškąją (pastaroji aiškino tik lietuvių kalbai giminingos prūsų kalbos kilmę), buvo ir daugiau tų sampratų, kurias pavadinau šalutinėmis. Mūsų prisiminimas Motiejus iš Miechovo (Mathias de Mechovia, lenk. Jan z Miechów) buvo ir gydytojas, mokslus ėjęs Italijoje. Jo suformuluotoji ketveriopos kalbos samprata ar teorija baltistikai bene artimiausia, nes joje glūdi baltų kalbų kaip grupės išskirtinumas – be estų, slavų ar germanų kalbų.

Tarptautinėje Vilniaus knygų mugėje prof. Pietru Umbertu Diniu nestigo gerbėjų, norinčių turėti kalbininko autografą

ML. Nuostabu, kad Motiejus iš Miechovo lietuvius ir kitas baltų tautas jau XVI a. buvo atskyręs nuo slavų, tuo tarpu net XIX a. kai kurie kalbininkai dar toli gražu ne visada šių tautų kalbas buvo išskyrę į atskirą kalbinę grupę. Sunkus pažinimo kelias.

P. U. Dini. 1517 m. Krokovoje Motiejus Miechovietis išleido „Tractatus de duabus Sarmatiis Asiana et Europiana et de contentis in eis“, kurio buvo ir daug vėlesnių leidimų. Knygoje tvirtinama, kad Lietuvoje vyrauja „ketveriopa kalba“. Taip jis rašo apie „linguagium Lithuanicum“ – „lietuviškąją kalbą“. Šiandien pasakytume, kad Miechovietis jau buvo žinomas visos tuometinės baltų kalbos.

Motiejus Miechovietis savo traktate pirmąją nurodo jotvingių kalbą,

aprašo jotvingių gyvenamąją vietą prie Drohyčino tvirtovės. Rašo, kad jotvingių beliko labai mažai gyvų, bet jų kalbos nenagrinėja. Lietuvių kalba pristatoma antra drauge su žemaičių. Galima daryti išvadą, kad Miechovietis kalbinis skirtumas tarp lietuvių ir žemaičių tėra tarminis. Prūsų kalba nurodyta trečioji, pastebėta, kad mažai žmonių dar kalba prūsiškai (lot.: „in Prussia pauci proferunt Prutenicum“), nes į Prūsiją buvo įvestos lenkų ir vokiečių kalbos. Ketvirtoji kalba esanti latvių. Įdomu, kad ji taip pavadinta ne pagal tautą, kaip kalbant apie jotvingius, lietuvius, žemaičius ir prūsus, bet pagal kraštą (lot.: „in Lothua seu Lotihola, id est, Livonia“).

Miechovietis naudotą terminą „linguagium Lithuanicum“ reikėtų suprasti kaip bendrą pavadinimą, pažymintį kalbą, kuri yra viena ir ketveriopa tuo pačiu metu. Kitaip tariant, lietuviškosios kalbos arealui priklauso atskiros jotvingių, lietuvių su žemaičiais, prūsų ir latvių kalbos. Žmogus šiame ketveriopos kalbos areale nesusišnekės, jeigu atskiruose kraštuose neišgyvens ilgesnį laiką.

Novatoriams visais laikais buvo nelengva

ML. Kaip Miechovietis aiškina tos „lietuviškosios“ kalbos atsiradimą? Kokioms kalboms ji gimininga?

P. U. Dini. Miechovietis pastebi, kad „lietuviškoje“ kalboje esama kai

kurių itališkų žodžių, tad daro išvadą, kad ši kalba atėjusi iš Italijos. Jam nekyla jokių abejonių, kad ši kalba iš esmės skiriasi nuo lenkų kalbos. Jis rašo, kad pastaroji taip pat vartojama ketveriopos kalbos areale, bet tik bažnyčiose ir per katalikiškas apeigas.

ML. Ar Miechovietis randa skirtumą tarp „lietuviškosios“ ir lietuvių kalbos?

P. U. Dini. „Linguagium Lithuanicum“ ir „linguagium Lithuanorum“ (lietuvių kalba) Miechovietis yra skirtingos kalbos. Pirmuoju vardu (hiperonimu) pabrėžiamas keturių išvardytų kalbų priklausymas vienai lietuviškajai kalbai, kaip kalbinės vienybės pavyzdys.

ML. XVI a. Miechovietis buvo akivaizdu, ką lyginamoji kalbotyra suvokė tik XIX amžiuje.

P. U. Dini. Ir ką vokiečių kalbininkas Neselmanas pavadino baltų kalbomis. Tačiau nereikia ir perdėti, nes Miechovietis (beje, kaip ir visiems kitiems tos pačios epochos autoriams) liko visai svetimasis lyginamasis metodas, tai, kas vėliau būdinga mokslinei kalbotyrai. Kaip matome, 1517 m. Miechovietis pateikė modernią lingvistinę baltų kalbų sampratą, tiesa, toms kalboms naudojo „lietuviškosios“ kalbos terminą. Šias kalbas jis vertino kaip priklausančias atskirai savarankiškai kalbų grupei. Tačiau kaip kad dažnai būna, per daug novatoriška teorija amžininkų palaikymo nesusilaukė. Ketveriopos kalbos samprata aptinkama ir kituose to meto ir vėlesnių autorių veikaluose, bet neretai pateikiama

Tarptautinės Vilniaus knygų mugės metu Pietro Umberto Dini naujausias knygas komentuoja kalbininkai prof. Bonifacas Stundžia ir dr. Artūras Judžentis, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos direktorius dr. Sigitas Narbutas ir poetas Vladas Braziūnas

iškraipyta arba su variacijomis. Beje, tai rodo buvus gyvą diskusiją, vykusią tarp to meto kalbų tyrinėtojų.

Būtų įdomu pažūrėti, kaip tos kalbų skirstymo teorijos arba sampratos, keitėsi XVII, XVIII ir net XIX amžiuje, kai susiformavo lyginamoji kalbotyra. Aš tą ir pamėginau daryti savo naujoje knygoje „Aliletoescur: Linguistica baltica delle origini“.

ML. XVI a. Miechovietis protingai apibūdino baltų kalbas, nors to termino ir nežinojo, bet priekė trijų šimtmečių, kad jo požūris įsitvirtintų lyginamosios kalbotyros kūrėjų darbuose. Ar ne per ilgą laiką tarpas įsikūnyti teisingoms idėjoms?

P. U. Dinis. Miechoviečio beveik niekas tais laikais nesuprato. Buvo, kas XVI a. Miechovietį citavo pažodžiui, lyg ir sekė juo, bet iš tikrųjų esmės nesuprato. Kai teorijos savajam metui pernelyg naujoviškos, taip jau nutinka, kad ne visada lengvai priimamos. Tradicija turi inertišką jėgą, konservatizmas įveikia naujoves. Tačiau jei tos teorijos išties geros, tai po kurio laiko vėl prisimenamos, atgimsta.

ML. Siūlyte per toli į priekį neužbėgti, novatorystėmis žavėtis saikingai? Turite mintyje mokslą.

P. U. Dinis. (Juokiasi). Moksle taip pat viską reikia daryti su saiku, per drąsios inovacijos laimės gali neatnešti. Beje, yra būdas savo darbus pasirašyti pseudonimu.

ML. Dabar suprantu, kodėl taip daug norinčių žaisti pseudonimais.

P. U. Dinis. Naujoje knygoje ir pamėginau kiekvieną iš tų teorijų pakomentuoti, apibūdinti, pacitavau svarbiausius fragmentus. Prie kiekvieno skyriaus įdėjau priedus, su atnaujintais tekstais, kuriuose yra tie fragmentai. Tai mikrokontekstas ir makrokontekstas.

Kuo kalbotyros istoriografija skiriasi nuo kalbos istorijos

ML. Kiek tos teorijos, kurias prisiiminėme šiame pokalbyje, yra išsamios, išbaigtos, kiek apskritai jas tinka vadinti teorijomis? Ar jaučiate, kad tai vieninga, grakšti sistema?

P. U. Dinis. Sistemą mėginau parodyti, bet ar sugebėjau – tai visai kitas dalykas. Antra: sistema buvo, nes kiekviena iš tų teorijų jų šalininkams ir sekėjams buvo vienintelė tikra teorija, nes į kitas jie nesigilino arba pasprasčiausiai jų nežinojo. Buvo ir tokių įdomių atvejų, kai atsirasdavo norinčių tą teoriją eklektiškai hibriduoti, kontaminuoti. Vienas iš autorių, kuris bene ryškiausiai tuo užsiėmė, buvo šveicaras Konradas Gesneris (Conrad Gessner). Jis irgi vadinamųjų filologų atstovas, parašė knygą „Mithridatas...“ (1555 m.).

Galima priminti, kad Mitridatas – tai mitinis Rytų kraštų karalius, mokėjęs daugybę kalbų. Minėtoje knygoje Gesneris sukaupė įvairiomis kalbomis sakomų poterių „Tėve mūsų“ tekstus, kiek tik įstengė surinkti. Gesneris atstovavo tam tikrai paleokomparatyvizmo srovei, kuri ir vadinasi filologotai. Jų tikslas buvo ekumeninis – skelbti Dievo žodį visomis kalbomis. Tai mums labai įdomu, nes galima rasti tekstus prūsų, latvių ir lietuvių kalbomis. Gesnerio darbe sukauptos Rene-

sanso epochoje paplitusios žinios apie baltų kalbas, tad šiam autoriui rūpėjo išdėstyti visas paplitusias to meto sampratas ar tezes, todėl į jo akiratį pateko ir Miechoviečio darbas. Neatrodo, kad Gesneris būtų gerai supratęs Miechoviečio ketveriopos kalbos sampratą. Gesneris rašo: „Jis (Miechovietis), atrodo, jaučia, kad yra viena kalba, jis ją vadina *linguagium*, bet atskiria keturiomis tarmėmis“. Galima daryti prielaidą, kad Gesneris gan įtariai vertino Miechoviečio sampratą, kaip ir kai kurie kiti filologotai – Teodoras Biblianderis (Theodor Bibliander) ar Andželas Roka (Angelo Rocca), beje, K. Gesnerio mokinys. Tiesa, pastarasis visiškai atsiribojo nuo lietuvių kilmės iš romėnų teorijos.

ML. Kokią svarbiausią išvadą galime padaryti iš to, kas pasakojate?

P. U. Dinis. Visas šis tyrimas įeina į lingvistikos istoriografijos rėmus. Ši kalbotyros šaka pasaulyje yra labai išsivysčiusi, leidžiami net du žurnalai: „Historiographia Linguistica“ ir „Geschichte der Sprachwissenschaft“.

Kalbotyros istoriografija esmingai, pasakyčiau, net drastiškai skiriasi nuo kalbos istorijos. Kalbos istorija yra tai, ką per visą gyvenimą yra padaręs, pvz., Zigmantas Zinkevičius – ir labai gerai padaręs. Tai ir jo šešiatomė „Lietuvių kalbos istorija“ ir daug kitų darbų. Kalbotyros istoriografija yra kas kita – tai teorijų istorija. O kalbos istorija – tai

damas reikalingų fragmentų tekstuose apie teorijas esu sudaręs nemažai ir naujų tekstelių, glosų ar tik žodžių – prūsų, latvių ar lietuvių. Todėl ir sakau, kad šis mano tyrimas yra ne tik „data oriented“, kaip angliškai apibūdinama istorinė gramatika. Ir ne tik „theory oriented“, t. y. ne istoriografinė lingvistika, bet „theory and data oriented“. Kitaip tariant, tuo pačiu metu bandžiau eiti ir kalbos istorijos, ir kalbotyros istorijos vaga.

ML. Ar tai siekis rašyti vaisius iškart nuo dviejų Pažinimo medžių? Gal tai būtų natūralus siekis – žengti dviejų baltų kalbotyros tyrinėjimų krypčių paribiais. Gal tai neišvengiamas mokslinio pažinimo vienovės siekis, nors dabar labiau įsitvirtinęs integracijos terminas?

P. U. Dinis. Iš tiesų, tai paribių dalykai – teisingas pastebėjimas. Tie pirmieji autoriai, kurie samprotavo apie kalbas, labai dažnai rėmėsi kitų autorių sukurtais pamatais. Dažnai tas pagrindas buvo labai menkas. Tarkime, koks nors kitos kalbos žodis galėjo atrodyti panašus į kokį nors lotynų ar graikų kalbos žodį. Tačiau ir tie menki pastebėjimai gali būti savaip reikšmingi, jeigu apie juos susimąstyta, nes iki tol jų nebuvo žinomi. Dauguma mano tyrinėtų dalykų kalbotyros mokslui buvo nežinomi, kai kurie jų buvo jau žinomi, bet aš jiems suteikiau truputį kitą vaizdą. Pamažu dirbdamas kartais aptikdavau ir visai mažai žinomą ar net visai nežinomą perliuką.

jei kai kurie kalbotyros tyrimai, bet baltistika iš tų tyrimų akiračio tarsi išslysta. Šiuo metu kad ir Renesanso epochos paleokomparatyvizmo (vadinamosios premokslinės kalbotyros) tyrimams skiriama nemaža dėmesio, bet tų laikų sampratos apie baltų kalbas vis dar netapo sistemiško mokslinio susidomėjimo dalyku. Kalbant griežčiau, baltų kalbotyros istoriografijoje ligi šiol žiojėja gan didelė properša.

ML. Mes įpratę didžiuliuoti, kad lietuvių ir kitos baltų kalbos labai senos, išlaikiusios archaiškas formas, o kitos, sparčiau besikeitusios kalbos tų formų nesugebėjo išsaugoti. Mums patinka, kai mūsų seną archaišką kalbą žavimasi, nors mūsų pačių nuopelną čia esama ne per daugiausia.

P. U. Dinis. Esu kalbininkas, baltistas, todėl man rūpi, kad baltų kalbotyra būtų pirmiausia aktuali kalbotyros pasaulyje, būtų ne tik istoriografinių lingvistikos tyrimų objektas, bet ir bendrosios kalbotyros istoriografijos būtina dalis. Reikia siekti tolesnio baltų kalbotyros istoriografijos integravimo į bendresnius kalbotyros istoriografijos tyrimus. Juose ne istorinis, bet būtent istoriografinis veiksnys yra svarbiausias, būtina nuo faktų tyrinėjimo pereiti prie teorijų tyrimo.

Kol kas matau šios krypties darbų stygių. Net ir labai kvalifikuoti tyrinėtojai, nagrinėdami ankstesnių amžių

kovas? Matyt, būta ir politikų užgaidų, siekiant įtvirtinti savo tautos autoritetą, jos praeitį, garbingus protėvius, kuriais galima teisėtai didžiuliuoti.

P. U. Dinis. Dažniausiai būta politinių siekių tam tikrus dalykus pagrįsti, įtvirtinti žmonių sąmonėje. Štai romėniškoji ar lotyniškoji lietuvių tautos ir kalbos kilmės samprata buvo nukreipta prieš lenkų sarmatizmą. Panašiai būtų galima rasti priežasčių ir kitų sampratų ar teorijų atsiradimui. Vis dėlto, ne visada būtina ieškoti politinių priežasčių ar užsakovų. Prūsų kalbos kilmės iš graikų kalbos sampratai tokio politinio aspekto pritaikyti veikiausiai nepavyktų, nes tiesiog taip manė Jodocus Vilikijus, taip užrašė 1555 metais, susiedamas senovės prūsų likimą su Bitinija.

ML. Gal tai buvo vienas iš būdų pagrįsti vokiečių kolonizacinę politiką senųjų prūsų žemėse, susiejant su Bitinija, kuri tam tikru istorijos laikotarpiu priklausė nuo Romos imperijos. O Vokietijos žemės XVI a., kai Jodocus Vilikijus rašė savo veikalą, įėjo į Šv. Romos imperijos sudėtį.

P. U. Dinis. Tai, ką sakote, įdomu, bet Jodocus Vilikijus veikiausiai dėmesį kreipė į šiek tiek kitus dalykus. Jis manė, kad prūsai kalba iškraipyta graikų kalba, nes Bitinijos kraštą valdė karalius Prusias, kuris su savo tauta ir atėjęs prie Baltijos jūros. Atrodytų, kad jokio politinio užsakymo senuosius prūsus kildinti iš Bitinijos nebuvo, bet jeigu panagrinėtume, ką kiti autoriai apie tą pačią sampratą parašė, tai kartais galėsime pastebėti ir tam tikrą politinį momentą. Štai kad ir Erasmo Stelos (Erasmus Stella) interpretacija. Beje, taip šis autorius pasirašinėjo savo lotyniškuose raštuose, o tikroji šio vokiečio pavardė ir vardas buvo Johanas Štuleris (Johannes Stuler, vok. Johann Stüler). Tai štai 1518 m. parašytame veikalė „Apie prūsų kilmę“ Erasmus Stella siekė pasinaudoti labai savotišku prūsų karaliaus Biottero vardo aiškinimu. Šį prūsų valdovo vardą – Biottero – mini ir istorikas A. Vjūkas-Kojelavičius „Lietuvos istorijoje“. Erasmus Stella aiškina, kad Biottero sudurtinį vardą sudaro saksų žodis „Bie“, reiškiantis bitę (vok. Bine), o antrąją dalį „thero“ kildino iš graikiško žodžio „pterón“, reiškiančio sparną. Vadinas, „Biottero“ iššifruotinas kaip „bitė su sparnais, sparnuota bitė“. Todėl Erasmus Stella bandė aiškinti, kad vokiečių saksų kolonizacija į senųjų prūsų žemes yra labai senas faktas, kurį galima įžvelgti net prūsų karaliaus varde.

Pavyzdys, kaip XVI a. prūsų kilmės aiškinimas virsta politinių pretenzijų pagrindimu. Būdinga, kad politiniams sumetimams padeda kai kurios mokslinės ar ikimokslinio laikotarpio teorijos.

ML. Taip vokiečiai per Erasmo Stellą, interpretacijos ir išvedžiojimus siekia pagrįsti savo teises į nukariautų prūsų žemes. Tačiau tas pats Erasmus Stella XVI a. pradžioje veikalė apie Prūsiją, jos gyventojus ir vakarų lietuvius kildina iš alanų, t. y. gotų genties, o pirmuoju jų valdovu mini buvus Vydevutį. XVI a. šią legendą išgarsino Simonas Grunau, o XIX a. Vydevučio vardas net buvo tapęs prūsų šio patriotizmo simboliu, nors XIX a. prūsų su senaisiais prūsais siejo tik tai, kad vokiečiai gyveno kryžiuočių ir jų palikuonių išnaikintų ir asimiliuotų prūsų žemėse.

P. U. Dinis. Matosi, kad jūs tikrai labai gerai pasiruošęs arba jau suspėjote rekordiniu greičiu perskaityti visą „Aliletoescur“. Belieka pridurti, kad Erasmus Stella yra taip pat žinomas kaip savo epochos didelis falsifikatorius.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Profesorius Bonifacas Stundžia ir Pietras Umbertas Dinis

aiškinimasis, kaip kalbos keičiasi. Šį skirtumą reikia turėti mintyje.

ML. Na, o kokia vieta šioje klasifikacijoje tenka istorinei gramatikai?

P. U. Dinis. Istorinė gramatika kaip tik yra kalbos istorijos dalis. Svarbiausius šios srities veikalus parašė Jonas Kazlauskas, Vytautas Mažiulis, Vytautas Ambrazas, taip pat ir Zigmantas Zinkevičius. Visada yra tokia cezūra tarp vieno ir kito. Dirbdamas pastebėjau, kad bent šioje baltistikos mokslo kryptyje nėra reikalo laikytis tos cezūros, to kraštutinumo. Ieško-

Ir klaidos gali būti pažinimo dalis

ML. Ar tikėjote, kad atskiriomis temomis įvairiu laiku rašyti Jūsų straipsniai galų gale susilies į tokią didžiulę 852 puslapių studiją?

P. U. Dinis. Jokiu būdu netikėjau, nė į galvą tokia mintis nešovė, kai apie tuos dalykus pirmą straipsnį parašiau prieš gerus 15 metų. Po to pamažu susiformavo ir užaugo organišką darbo idėja. Suprantama, kad taip pat dirbau ir kitus darbus, bet šie tyrinėjimai sudarė tarsi bendrą kitų darbų foną, vis sugrįždavau prie pradėtų tyrinėjimų. Vieną dieną sau pasakiau: „Užteks, nes antraip niekada nepabaigsi“.

ML. Kuo tai svarbu šiuolaikinės kalbotyros ir konkrečiai baltų kalbotyros mokslui?

P. U. Dinis. Savo mokslinėse publikacijose esu rašęs, kad pasaulyje gerokai į priekį yra pasistūmė-

autorių darbus, dažnai apsiriboja trumpa pastaba, girdi, nagrinėjama tema yra legendinio pobūdžio ar išvis išgalvota, žodžiu, nemoksliskai pateikta. Tačiau net ir klaidos yra pažinimo dalis, todėl turi būti tyrinėjamos. Būtina kelti klausimą ir mėginti atsakyti, kokios baltų kalbų sampratos buvo įsitvirtinusios paleokomparatyvizmo epochoje ir dar vėliau, kokiais argumentais paremtos.

Kai kalbos mokslas tampa politikos įnagiu

ML. Kuo galima paaiškinti, kad būtent Renesanso epochoje kilo susidomėjimas lietuvių ir kitomis baltų kalbomis?

P. U. Dinis. Pagal savo paties tyrinėjimų rezultatus galiu tvirtinti, kad Renesanso epochoje dėmesį baltų kalboms lėmė daugiausia genealoginiai sumetimai ir siekimas išsiaiškinti kalbų tarpusavio santykį.

ML. Jei genealoginiai sumetimai, vadinasi, turėjo būti tų tyrinėjimų užsa-

Mokslo Lietuva

Gerbiami skaitytojai, laikraštį *Mokslo Lietuva* galite prenumeruoti ne tik pašto skyriuose, bet ir internetu, tinklalapyje www.prenumerata.lt. Taip pat galima prenumeruoti prekybos centrų MAXIMA XX ir MAXIMA XXX informacijos skyriuose.

Kaip veikia Slėnio „Nemunas“ Taryba

„Mokslo Lietuva“ kalbina Asociacijos „Slėnio Nemunas“ Tarybos pirmininką habil. dr. prof. Henriką ŽILINSKĄ. Mūsų pašnekovas 2003–2010 m. buvo Lietuvos veterinarijos akademijos rektorius, o šiuo metu yra naujai susikūrusio Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Veterinarijos akademijos kancleris ir Lietuvos sveikatos mokslų universiteto tarybos narys, Senato pirmininko pavaduotojas.

H. Žilinskas daugiau kaip 150 mokslinių straipsnių ir metodinių leidinių autorius, 10 apgintų disertacijų vadovas, šešiolikos doktorantūros komitetų narys. Subūrė gyvulių reprodukcijos tyrinėtojų mokyklą. 1995 m. išrinktas JAV andrologų draugijos garbės nariu, tapo Europos gyvulių reprodukcijos tyrinėjimo asociacijos nariu Lietuvai. 1999 m. išrinktas Švedijos karališkosios žemės ūkio ir miškų akademijos užsienio nariu. H. Žilinskas taip pat yra tęstinio mokslo darbų žurnalo „Veterinarija ir zootechnika“ vyriausiasis redaktorius.

Verslo inovacijos dar neskuba į slėnį „Nemunas“

Mokslo Lietuva. Gerbiamasis profesoriau, koks Jūsų vadovaujamos Tarybos vaidmuo, kuriant Integruotą mokslo, studijų ir verslo centrą „Nemunas“, kuri paprastai vadinama Slėniu „Nemunas“.

H. Žilinskas. Kai Lietuvoje buvo pradėta organizuoti slėnių politika, nebuvo numatyta, kas tuos slėnius valdys, kokia struktūra tam reikalinga ir koks turėtų būti valdymo stilius. Tam tikslui būta siūlymų kurti viešą ją įstaigą, kuri ir valdytų, nes per asociacijos narius į slėnius ateina didelės materialinės vertybės. Kas bus tų vertybių savininkas, kaip jomis bus disponuojama, rūpinamasi – visa tai svarbūs klausimai. Vėliau buvo įkurta Asociacija „Slėnis Nemunas“, jos nariais tapo 19 steigėjų, kurie iš savo atstovų suformavo standartinį valdymo darinį – Asociacijos Tarybą. Pagėdavome, kad į Tarybą įeitų ir verslo atstovai, net jeigu jie nėra Asociacijos nariai. Tenka pripažinti, kad verslo dalyvavimas su savo materialiu indėliu „Slėnio Nemunas“ veikloje ligi šiol vis dar kelia daug klausimų.

ML. Verslas neskuba į Slėnį „Nemunas“ investuoti savo lėšų?

H. Žilinskas. Neskuba, nes verslo veikla paremta pelno gavimo principu. Kol nėra pasitikėjimo, kad investicijos bus pelningos, tol verslas neskubės rizikuoti. Verslo partneriai kartais mums pažeria kritikos, neretai teisingos, kad reikia daryti vienaip, o ne kitaip. Tada Asociacijos Tarybos žodis gali nulemti, ar priimti pasiūlymus. Taryboje turime atstovų iš LR Žemės ūkio, Švietimo ir mokslo bei Ūkio ministerijų. Su Žemės ūkio ministerija nuo seno esame susiję glaudžiais ryšiais kaip geri kompanionai, turime gan ilgą bendros projektinės veiklos istoriją. Per Švietimo ir mokslo ministeriją į Slėnį ateina ES Struktūrinių fondų lėšos, ši ministerija stebi, kad nebūtų nusizengta įvairiems reikalavimams, dažniausiai labai griežtiems. Ūkio ministerija mūsų Tarybos veikloje yra bene dalykiškiausia, nes disponuoja fondais, lėšomis ir veiklos instrumentais. Kai kurie mūsų Slėnio projektai siejasi su Ūkio ministerijos projektais. Ši ministerija skelbia konkursus ES projektams vykdyti, tad inovatyviai mąstantys verslo partneriai su mokslininkais gali rasti daug sąlyčio taškų. Yra ir vienas „bet“... Ūkio ministerijos projektų vykdymo sąlygose reikalaujama prisidėti

LR švietimo ir mokslo ministras Gintaras Steponavičius ir Slėnio „Nemunas“ tarybos pirmininkas prof. Henrikas Žilinskas iškilmingai atidaro Integruotą mokslo, studijų ir verslo centrą „Nemunas“ (2010 m. gegužės 14 d.)

Kuriamė Lietuvos ateitį

ir savo lėšomis – 30 ar 50 proc. Verslas šiomis sąlygomis galėtų būti aktyvesnis, bet mokslininkai tokių išteklių neturi. Galėtume vystyti atskirų partnerių verslo idėjas, gal kokią „pumpurinę“ įmonę kartu steigti, bet tokiam išibėgėjimui lėšos nenumatytos. Pačioje Slėnių ideologijoje yra viena įdomi nuostata – kad ta struktūra turi būti kuriama universitete, mokslo institute ar laboratorijoje, bet ne verslo įmonėje. O verslininkams šis reikalavimas nėra patrauklus, jie norėtų, kad daugelis inovacijų būtų arčiau gamybos.

Kaip bus naudojama unikali aparatūra

ML. Pagal savo prigimtį agrariniai mokslai didžia dalimi sietini su taikomaisiais tyrimais ir konkrečių mokslo rezultatų taikymu praktikoje. Ar ne Slėnio užduotis ir būtų kuo glaudžiau susieti mokslą ir verslą?

H. Žilinskas. Kai kurie teigiami signalai pasigirsta, verslas suinteresuotas investuoti į biomasės gamybą, energijos iš atsinaujinančių šaltinių technologijų taikymą ir tobulinimą. Taryboje svarstome, gal reiktų panaudoti teisę verslui skirti žemės plotą pačioje Slėnio, pvz., Lietuvos žemės ūkio universiteto, teritorijoje. Tokie veiklos modeliai ne visur tinka, todėl pasiūlymus reikia gerai apgalvoti.

Štai Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Veterinarijos akademijoje daugiau dėmesio skiriame mokslo tyrimų bazei. Veterinarinės mokslo veiklos prasmė ir yra tirti įvairius biologinius mėginius pakankamai aukštu lygmeniu, tad tokią tyrimų bazę kelti kur nors arčiau gyvulių fermos nebūtų logiška. Tačiau yra tokių specifinių veiklų, zootechnikos mokslo kryptių veiklos, kuri pasiteisintų, jeigu tyrimų laboratorijos ar kito pobūdžio dariniai būtų steigiami arčiau gamybos objektų. Šiandien žemės ūkio institucijos gerokai išblaškytos, jų struktūra ganėtinai didelė, ir išlaikyti į Slėnį ateisiančią naują brangią aparatūrą, ją tinkamai eksploatuoti, išlaikyti visus metrologinius reikalavimus nebus paprasta.

ML. Kaip bus koordinuojamas tos brangios, kai kurios pakankamai unikalios aparatūros naudojimas, pati prieiga prie tos aparatūros? Juk turi būti, kas visų tuo rūpinsis?

H. Žilinskas. Problema didesnė, negu iš pradžių atrodė. Visi entuziastingai kibo Slėnius kurti, įsivinti ateinančias europines lėšas. Taip alkanas puola prie vaisėmis apkrauto stalo, nes mūsų mokslininkai daug metų turėjo tenkintis labai griežta finansine „dieta“. Kaip Slėnio „Nemunas“ Tarybos pirmininkas matau, kad ta pernylog užsitęsusi „dieta“ labai pakenkė ne tik Lietuvos mokslui, bet ir mūsų mokslininkų psichologijai. Visiems rūpėjo užsitikrinti lėšų iš Struktūrinių fondų, nelabai susimąstant, kaip reikės jas įsivinti, kokiomis intelektinėmis pajėgomis atliksime užsibrėžtus uždavinius. Dar nėra vėlu, reikia labai intensyviai judėti, tarpusavyje derinti naujus projektus, vienyti jėgas platesniais tyrimams.

ML. Koks čia Jūsų vadovaujamos Tarybos vaidmuo, kad ir mėginant išvengti galimų blogybų?

H. Žilinskas. Dabar ką nors peržiūrėti, kas patvirtinta aukščiausiu lygiu, neįmanoma, nes programa suderinta, ji vykdoma. Darbai juda. Tiesa, kol kas esame „cementu ir metalo“ įsivainio, statybų etape. Iki 2013 m. teks įsivinti lėšas, pastatyti reikiamus Slėnio pastatus, o iki 2015 m. bus nupirkti ir pradės funkcionuoti visa reikiama infrastruktūra, o centrai privalės veikti naudingai. Svarbiausia mūsų Tarybos funkcija šiandien – komunikavimo, veiklų koordinavimo užtikrinimo veikla – kad apie tai ateityje neberekėtų sukli galvos, kai susikurs ir pradės veikti tyrimų ir kitokie atviros prieigos centrai. Europos Sąjungos veiklos ideologija susiveda į atviros prieigos principo įgyvendinimą tokio ir panašaus pobūdžio slėniuose, technopoliose. Tarybai padaugės rūpesčių, nes privalėsime išdirbti veiklos tuose

centruose principus, sukurti ir atidirbti veiklos metodiką, kad centrams pradėjus veikti, kairė žinotų, ką daro dešinė.

Antra labai svarbi veikla – tai komunikavimo ir paslaugų komercializavimo veikla Slėnyje. Slėnio „Nemunas“ komunikavimo ir technologijų perdavimo centras jau pradėjo veikti Lietuvos žemės ūkio universiteto patalpose, bet tai tik darbų pradžia. Laboratorijų ir darinių, kuriuose plėtojama įvairi veikla, yra pakankamai daug, bet ten dirbantys mokslininkai ir verslo žmonės vieni apie kitus beveik nieko nežino. Reikės sukurti veiksmingą informacinę sistemą, o tam reikės, kad iš visų Slėnio „Nemunas“ darinių į Komunikavimo ir technologijų perdavimo centrą suplauktų visa reikiama informacija, bendradarbiavimo pasiūlymai ir pan. Reikės labai atsakingos paslaugų komercializavimo veiklos. Manau, kad kuriant šią sistemą labai svarbus uždavinys teks ir mūsų Tarybai. Juk taip nebus, kad visi padaliniai Slėnyje dirbtų už dyką, tarpusavyje santykiškai turės verslinį, abipusės naudos pobūdį.

Maisto institutas jau kviečia

ML. Ar šiandien jau galima pasiūlyti bent vienu kitu Slėnyje įgyvendintu projektu?

H. Žilinskas. Pagal slėnio įgyvendinimo programą vykdomas tik vienas naujas objektas – Kauno technologijos universiteto Maisto instituto sukurtoji tyrimų bazė, sėkmingai dirba ir šio universiteto Maisto technologijų katedros. Maisto institutas jau gali imtis mokslinės ir bendradarbiavimo su verslu veiklos. Institute galima tyrinėti ir tobulinti įvairių kryptių maisto – duonos, pieno produktų ar alaus gamybos technologijas. Įvairių kryptių augalininkystės, žemdirbystės, gyvulininkystės mokslo ir verslo atstovai gali institute užsakyti jiems svarbius tyrimo darbus. Maisto instituto vadovė prof. habil. dr. Daiva Leskauskaitė jau kviečia ateiti ir naudotis esamomis instituto galimybėmis.

Tai labai reikšmingas dalykas – mokslas pradeda atsiverti platesnei visuomenei. Ir tai tik pradžia proceso, dėl kurio juk ir buvo kuriamas Slėnis „Nemunas“. Labai brangi aparatūra turi būti panaudojama racionaliai, būti naudinga šią aparatūrą įsigijusiai institucijai, suprantama, ir užsakovui. Neabejoju, kad ateityje ir kiti centrai paseks šia veiklos kryptimi.

Kad vieno bado nepakeistų kitas

ML. Ar ligi šiol buvusį aparatūros bado ateityje nepakeis kvalifikuotų darbuotojų stygius?

H. Žilinskas. Jaučiame labai didelį nerimą. Jau dabar Lietuvoje geros aparatūros beveik pakanka, o kas su ja dirbs? Žmogiškųjų išteklių problema vis labiau ryškėja, o po kelerių metų gali tapti nepaprastai aštri. Naujų darbo vietų išpareigojome sukurti ir Slėnyje „Nemunas“, pagaliau toks buvo vienas iš ES Struktūrinių fondų lėšų skyrėjų reikalavimų. Tik ar turėsime kuo tas naujas darbo vietas užpildyti? Tai sunkus klausimas, žinant, kad Lietuvos demografinė padėtis ateityje tik sunkės. Todėl kiekvienas mūsų Asociacijos „Slėnis Nemunas“ narys privalo pasirūpinti savosios institucijos veiklos strategija, kaip savajai sričiai ir kryptiai iš anksto parengti reikalingus specialistus. Į laboratorijas reiktų dar nuo doktorantūros pradžios priimti bent daliai etato jaunus žmones ir iš jų bandyti išsiugdyti gerus specialistus ir būsimus mokslininkus. Manau, tai patikimas kelias. Tą siūlau ir kitiems mūsų Tarybos nariams.

ML. Kokios pagalbos tikėtės iš valstybės? Juk užsidarę laboratorijose, išsibarstę po kertes visai valstybei svarbios problemos neišspręsite.

H. Žilinskas. Būtų idealu, jei valstybė nieko nedelsdama padidintų doktorantų skaičių atskiroms mokslo šakoms. Yra ir kitų rūpestį keliančių dalykų. Pagal naują mokslo finansavimo sistemą beveik 50 proc. lėšų mokslininkams teks užsidirbti patiems. Išėitų, kad valstybėje „grynų“ mokslininkų neliks, nes iš projektų ar fondų jie bus priversti užsidirbti tiek pat, kiek gaus iš valstybės biudžetinio finansavimo. Toli gražu ne visoms mokslo institucijoms ir mokslininkams tokia sistema priimtina. Nemanau, kad Lietuvos mokslui tiesiamas teisingas kelias.

Štai gyvulininkystės mokslų srities finansavimo reikalai yra gerokai prastesni už kitų mokslų padėtį, nes šiais metais gauname žymiai mažesnę finansavimą negu 2010 metais. Pati Veterinarijos akademija laikosi Baisogaloje turime skirti daugiau dėmesio ir investicijų. Jei Daržininkystės ir sodininkystės institutas naujas augalų veisles gali išvesti greičiau, tai gyvulininkystės srityje naujos veislės išvedimas trunka daugelį metų. Pati gyvulininkystės mokslo paslaugų rinka šalyje nėra susiformavusi ir pusę visų lėšų užsidirbti vargu ar pavyks. Lietuvos sveikatos mokslų universitetas kai kurių savo padalinių nuostolių dar gali amortizuoti iš kitų specialijų lėšų, bet ateityje tiek Gyvulininkystės, tiek kiti institutai turės užsidirbti. Tokia valstybės politika. Pati agrarinių mokslų paslaugų rinka dar labai neužtikrinta, siaura, ūkininkai neskuba tų paslaugų pirkti, nes ir patys sunkiai verčiasi, tad ir mokslininkams sunku užsidirbti. Lietuvos mokslo fondas finansuoja fundamentinių tyrimų projektus, bet ne taikomuosius. Tarkime, nedidelės apimties projektus gali paremti Žemės ūkio ministerija, bet tai dažniausiai laikini projektai.

Kaip matote, Slėnio „Nemunas“ Tarybos nariams yra dėl ko sukli galvas, ne lengvesnis gyvenimas laukia ir ateityje. Tačiau tam ir dirbame, kad spręstume gyvenimo keliamas problemas.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Kur ir kaip tarti priebalsį „l“

Valerija VAITKEVIČIŪTĖ

1969 m., vadovaujant K. Ulvydui, Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Žodyno sektoriuje, kur aš ėjau vyr. moks. bendr. pareigas, buvo apsvaistytas mano darbo „Lietuvių kalbos tarties pagrindai ir žodynas“ rankraštis. Be K. Ulvydo ir manęs, svarstyme dalyvavo doc. P. Bernadišienė, dr. A. Kučinskaitė ir V. Ambrasas. Niekam nekilo abejonių dėl mano pateiktų tarptautinių žodžių su priebalsiu *l* tarimo normų priebalsių samplaikoje. Tik V. Ambrasas man primygtinai sakė, kad A. Pupkis dėl tarptautinių žodžių *l* tarimo yra kitos nuomonės.

„Lietuvių kalbos tarties pagrindai ir žodynas“ buvo įtrauktas į leidyklos „Mokslas“ planus. Bet, atleidus mane iš instituto¹, žodynas iš leidyklos planų buvo išbrauktas. Jo ir kitų darbų rankraščių man neatidavė. Darbą rašiau iš naujo ir išleido savo lėšomis tik 2001 m.

1979 m. A. Girdenis ir A. Pupkis ne kalbiniame žurnale „Kultūros barai“ Nr. 2, p. 49–50 (atsakomasis red. B. Savukynas) išspausdino straipsnelį „Dėl vienos tarties normos“. Autoriai jame reikalauja tarptautiniuose žodžiuose, svetimuose vietovardžiuose, pavardėse ir varduose, kuriuose *l* eina prieš kietąjį priebalsį, o po jo – užpakalinės eilės balsis *a, o, u*, būtinai tarti kietąjį *l*, pvz.: *pulsas, impulsas, devalvacija, alfa, ultra, valsas, komsomolskaja, folkswagenas, Kėlnas, Lvovas, Buchenvaldas, Kavalska, Adolfas, Arnolđas, Silva, Alma, Olga* ir t. t. Beje, šio konformistinio straipsnelio A. Girdenis į savo tritompį neįtraukė.

Pasirodžius straipsneliui, mėginta šią „tarties normą“ įdiegti teatruose, radijuje ir televizijoje. Mėginimas patyrė didžiulį fiasko – sukilo visi aktoriai, diktoriai ir kt.

1980 m. leidykla „Mokslas“ išleido A. Pupkio darbą „Kalbos kultūros pagrindai“. Recenzantai – A. Kučinskaitė, dalyvavusi mano „Lietuvių kalbos tarties pagrindai ir žodynas“ svarstyme 1969 m., ir doc. A. Ružė.

„Lietuvių kalbos enciklopedijoje“, 1999, A. Sabaliauskas, pateikęs netikslias J. Kazlauskio, V. Ivanovo, V. Vaitkevičiūtės biografijas, neparašė visos tiesos ir apie A. Pupkį; 575 p. rašo: „1962–1965 Leningrado un-to aspirantas (...). Disertacija – „Priebalsių junginiai dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje“. A. Pupkis buvo Leningrado universiteto Fonetikos katedros aspirantas ir parašė tokią disertaciją, kurioje pateikta priebalsių tarties „kodifikacijos teorija“ sudrebinę visą katedros profesūrą. A. Pupkio disertacijos Fonetikos katedra ginti nepriėmė. Jam buvo pasiūlyta ją ginti

Vilniaus universitete, jei ten tokią iš viso ginti leis.

A. Pupkis darbe „Kalbos kultūros pagrindai“, 75 p. rašo: „Šiandien jau niekas neabejoja, kad kalbą galima reguliuoti. (...) Mūsų šalyje, kaip ir daug kur kitur pasaulyje, įgyvendinamas Markso ir Engeldo numatymas: „Savaime suprantama, ateis metas, kai individai ims pilnutinai kontroliuoti ir šį giminės produktą“ (t. y. kalbą. – A. P.)². Dabar visi esame tos nuomonės, kad visuomenė pajėgi aktyviai kištis į kalbų raidą ir paveikti net jų struktūrą (M. Isajevs)³. Kaip tai galima daryti, rodo lingvistinė politika.

Laikydami *lingvistinės politikos* terminą gana plačios apimties, pačią lingvistinę politiką galėtume vadinti valstybinių, politinių, visuomeninių instancijų taikomų priemonių sistemą kalbai reguliuoti.

O 76 p. jis rašo: „1.3. Kiekviena lingvistinė politika gali būti nukreipta dviem kryptim: daryti įtaką kalbos funkcionavimui ir veikti jos struktūrą“. 77 p. A. Pupkis rašo: „Struktūrą daugiausia paveikti gali kodifikacija“. Nuo jos iš esmės priklauso ir vertinimas tų naujų elementų, kurie atsiranda dėl ekstralingvistinių faktorių poveikio“.

Susirentęs savo idėjai nepajudinamus politinius pamatus, A. Pupkis 93 p. teigia: „Bendrinei kalbai daug aktualesnė yra kietųjų ir minkštųjų priebalsių asimiliacija. Pagal kodifikuotas normas bendrinėje kalboje ne žodžių sandūroje tebevertotini vienos kalbamosios kokybės priebalsiai (arba tik kieti, arba tik minkšti).“

3.3. Lietuviškuose žodžiuose ne-norminių variantų retai tepasitaiko (nebet sudurtiniuose žodžiuose, pvz., *Vilkpėdė* (= *Vil'kpėdė* ir kt.), jų daugiau turi tarptautiniai žodžiai. Tariame kietuosius žodžiuose *kultūra, filmas, paltas* (bet *fil'me, fil'tre, pal'timis), pulsas, Valdas⁵, Evaldas, Romualdas* ir pan., minkštuosius *algebra, buhalteris, Alžyras* ir kt. Kodifikuotos normos reikia laikytis griežtai. Mėginimas teisinti neasimiliacinį tarimą vestų prie daugelio bendrinės fonetikos kitimų, sukurtą fonetinę sistemą tokia kryptimi, kuriai ji funkciškai nėra nei pribrendusi, nei pateisinama“ (išretinta mano. – V. V.).

Neapsiėjo A. Pupkis ir be liausių: „Lenininė nacionalinė politika nuosekliai įgyvendinta daugiatautėje Tarybų Sąjungoje. Mūsų šalyje (išretinta mano. – V. V.) po Šalio revoliucijos daugelis tautybių, anksčiau neturėjusių rašto, sudarė savo raidyną, sukūrė bendrines kalbas ir jomis leidžia periodinę spaudą, kuria grožinę literatūrą“, 75 p. Čia vėl A. Pupkiui priminti, kad, pvz., Azerbaidžane nuo IX a. m. e.

iki 1923 m. vartoti arabų rašmenys, 1923–1939 – lotynų, 1939–1991 – rusų, nuo 1991 m. – vėl lotynų. Nesunku numanyti, kokią žalą padarė azerbaidžaniečių kalbai toks rašmenų kaitaliojimas.

Nepamiršo A. Pupkis ir partijos nuopelnų: „Nacionalinių kalbų klestėjimą lemia Komunistų partijos dėmesys ir valstybinė pažūra į visų kalbų mokslo ir kultūros ugdymą“ 76 p.

1985 m. leidykla „Mokslas“ išleido V. Vitkausko sudarytą leidinėlį „Lietuvių kalbos tarties žodynas“, daugeliu atžvilgių neišlaikantį kritikos. Žodyną recenzavo filol. m. dr. A. Girdenis ir dr. A. Pakerys.

Straipsnelio „Dėl vienos tarties normos“ autoriams A. Girdeniui ir A. Pupkiui, taip pat „Kalbos kultūros pagrindai“ autoriui A. Pupkiui, nustatytam visiškai vartosenos neatitinkančią *l* tarimo priebalsių samplaikoje normą, V. Vitkauskas duoklę atidavė tik iš dalies, bet iš esmės sujaukė tradicinę *l* tartį minėtoje pozicijoje. Žodyno pratarmėje (p. 6) V. Vitkauskas, norėdamas įsisteigti ir vieniems, ir kitiems, rašo: „... žodyno vartotojų pastabas ir kitos nuomonės padės tobulinti šį darbą, valyti iš jo netikslumus ar bendrinei kalbai sunkiai įgydomas čia pateiktą atskirų žodžių normas“ (išretinta mano. – V. V.; turimas galvoje *l* tarimas, neparemtas vartoseną)“. O įvade (p. 7–8) V. Vitkauskas rašo: „Pagal dabar susiklosčiusią padėtį žodyne *tą* priebalsį (*l* priebalsių samplaikoje. – V. V.) siūloma tarti taip: a) su kietuoju priebalsiu *tų* žodžių, kurių toks tarimas yra tvirtai įjėjęs į vartoseną: *albumas⁶, asfaltas, kultūra, paltas, rezultatas* ir kt.; b) ten, kur svyruojama, kur įvairiuose mūsų kalbotyros veikaluose buvo kodifikuotas minkštasis *l* prieš kietąjį priebalsį, yra pateikti du variantai (kalbantysis nevaržomas koku primygtinu reikalavimu tuojau pat mesti vartoti ilgai buvusią kodifikuotą formą ar žodį; pasirenkamas kiekvienam priimtinesnis variantas): *kultas||kul'tas, pulsas||pul'sas, palpacija||pal'pacija* ir kt.; c) tam tikri specialūs terminai, beveik sutartinai visų vartojami vienaip, yra pateikiami su įprastu minkštuoju priebalsiu: *al'tas, kontral'tas, val'sas* ir dar vienas kitas“.

V. Vitkausko pastangos įtikti minėtoje pozicijoje ir *l* minkštojo, ir *l* kietojo tarimo šalininkams, neatsižvelgiant į šimtametę vartosenos tradiciją, sukėlė pasipiktinimą ir vienių, ir kitų⁷.

1986 m. leidykla „Mokslas“ išleido A. Pakerio darbą „Lietuvių bendrinės kalbos fonetika“, kuriame autorius stengiasi užlyginti prarają, atsivėrusią tarp „kodifikacijos“ šalininkų A. Girdenio ir A. Pupkio ir bent jau iš dalies atsižvelgusio į vartoseną V. Vitkausko, remdamasis ne realia vartoseną, o nepagrįstomis ateities vizijomis. A. Pakerys 269 p. rašo: „Kietuosius ir minkštuosius priebalsius deriname ne tik lietuviškuose, bet ir svetimose kilmės žodžiuose. Pavyzdžiui, žodžių *algebra, buhalteris, Alžyras* [*l*] yra minkštasis,

⁶ Dėl techninių priežasčių fonetinės transkripcijos ir kirčio žymėjimo atsisakome. Žymime tik minkštojo *l* tarimą ir kartais kietojo *l*.

⁷ Antrąjį „Lietuvių kalbos tarties žodynas“ leidimą išleido Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas 2001. Iš esmės jis nesiskiria nuo 1985 m. leidimo.

nes eina prieš kitus minkštuosius priebalsius, o žodžiuose *filmas, kultūra, kolba, balkonas* priebalsis [*l*] kietasis, nes stovi prieš kietuosius priebalsius. Tačiau turime ir tokių skolinių, kuriuose ne visi bendrinės kalbos vartotojai linkę suvienodinti gretimus kietuosius ir minkštuosius priebalsius. Sakysim, gana dažnai minkštasis [*l*] prieš kietuosius priebalsius tariamas šiuose žodžiuose: *polka, valsas, altas, asfaltas, pulsas, sulfatas, volframas, F. Engelsas, Lvovas* ir kt.

Viename kitame svetimose kilmės žodyje prieš minkštuosius priebalsius kartais tariamas ne tik minkštasis [*l*], bet ir kietasis [*l*], pvz.: Dž. Oldridžas, Oldridžas (anglų rašytojas)⁸.

Kalbos kultūros, 1987, Nr. 53, p. 44–57 Redakcinė kolegija (K. Ulvydas (ats. redaktorius), V. Ambrasas, V. Drotvinas, K. Gaivenis, P. Kniūkšta, J. Pikčilingis, A. Pupkis) išspausdino diskusinį straipsnį *Tarties ir kirčiavimo diskusijos A. Pupkis, B. Stundžia Žvilgsnis į tarties žodyną kodifikacijos ir vartosenos požiūriu*, kuriame A. Pupkis ir B. Stundžia piktinasi V. Vitkausko *Lietuvių kalbos tarties žodynas*, 1985, leidimu. Be kita ko, ypač todėl, kad V. Vitkauskas nesilaiko jų išsigalvotos priebalsio *l* tarimo politizuotos kodifikacijos. Autoriai p. 49–50 rašo: „Nustatant ir aptariant tarties normas, nieku būdu negalima išleisti iš akių nacionalinės mūsų tarties specifikos: bendrinė lietuvių kalbos tartis yra dar labai jauna, o tarties normų kodifikacija visą laiką ėjo pirma negu tų normų diegimo praktika, todėl remtis vartoseną čia itin pavojinga, kad ir kokia autoritetinga ji būtų“ (išretinta mano. – V. V.). Toliau, p. 52, priekaištauja V. Vitkauskui: „Šalia sisteminio vakarietiško tarimo su *l* kietuoju (*asfaltas, analfabetas, falšas, filmas, fil'tras, paltas* ir kt.) pateikta nemaža variantiško (*kultas||kul'tas, pulsas||pul'sas, pultas||pul'tas, pal'pacija||pal'pacija* – pastarieji žodžiai įvade atvirksčia tvarka) ir net vien nesistemiško tarimo atvejų (*al'tas, kontral'tas, sal'do* ir kt.). Įvade sakoma, kad antruoju atveju „kalbantysis nevaržomas koku primygtiniu reikalavimu tuojau pat mesti vartoti ilgai buvusią kodifikuotą formą ar žodį; pasirenkamas kiekvienam priimtinesnis variantas“ (p. 7), tad leidžiama varijuoti tarp dviejų sistemų. Koku pagrindu keičiama toji ilgai buvusi kodifikuota norma, nei žodyne, nei kur kitur autorius nėra nė žodžiu užsiminęs. Toji norma buvo reglamentuota daugelyje darbų, bet ypač svarių argumentų dėl kalbamojo garso tarimo pateikta straipsnyje, išspausdintame 1979 m.⁹ Jų niekas iki šiol nėra mėginęs viešai neigti.

Čia autoriui meškos paslaugą bus padariusi nesukultūrintoji vartoseną, kur kodifikuotos normos iš viso nebuvo mokyta. Rėmimasis ne bendrinės kalbos vakarietišką sistema, o atskirų

⁸ 1995 m. leidyklos „Žara“ išleistas 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas (dėl *l* tarimo žr. p. 224–245), kaip ir trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas, kurį išleido leidykla „Enciklopedija“ 2003 (dėl *l* tarimo žr. p. 185) reiškia ta pati nuomonė, kaip ir 1986 m. leidime.

⁹ Girdenis A., Pupkis A. Dėl vienos tarties normos // *Kultūros barai*, 1979, Nr. 2, p. 49–50.

visuomenės sluoksnių net profesinių grupių vartoseną bendrinėje kalboje leidžia funkcionuoti iš karto dviem sistemoms, o variantų gausa verčia kiekvieno atveju žiūrėti į žodyną, o ne automatiškai išvesti sisteminius dėsniumus. Be to, nereikia užmiršti, kad šitokiu būdu, atveriamos durys į tikrinių (net ir lietuviškų!) žodžių tarties variantiškumą“.

Šio diskursinio straipsnio gale „Kalbos kultūros“ Redakcinė kolegija (p. 58) prirašė pastabų įvairiais klausimais, kur, be kitų, teigia: „Redakcinės kolegijos dauguma taip pat nemano, kad galima kalbėti apie vakarietiškąją ir nevakarietiškąją literatūrinės kalbos sistemą. Ir tarties srityje negalima ignoruoti pačios literatūrinės kalbos sistemos ir realiosios vartosenos. Dėl to manome, kad beprasmiška drausti minkštai tarti tam tikrų tarptautinių žodžių priebalsį *l*, einantį prieš kietuosius priebalsius (*pul'tas, kul'tas, pul'sas...*)“.

Šiame pačiame *Kalbos kultūros* numeryje išspausdintas ir mano straipsnis *Žodžių ir normos variantų atranka tarties žodyne* (p. 58–62). Pacituosiu pora savo pastabų: „Tarptautinė fonetinė transkripcija, – kaip rašo „Slovník wymowy polskiej“ (Warszawa-Kraków, 1977), – dabar jau yra tokia įprasta, kad kitokia darosi net kenksminga“. „Lietuvių kalbos tarties žodynas“ parašytas konservatyvia transkripcija, kuri daugelio specialybių atstovams nesuprantama“ (p. 61).

Ir dėl *l*: „Jau ilgokai diskutuojama dėl *l* tarimo tarptautiniuose žodžiuose prieš kietuosius priebalsius (ir kietojo, ir minkštojo) šalininkai remiasi kalbos kodifikacija; jeigu kodifikacija tikrai būtų rimta atrama, tai su ja nė vienos pusės šalininkai negalėtų daryti, ką nori). Ir „Lietuvių kalbos tarties žodyne“ šis klausimas neišspręstas. Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad sudarytoji svarbiausia neužkliūti nei kietojo, nei minkštojo *l* šalininkams. Vienų žodžių jis pirma duoda kietąjį variantą, paskui minkštąjį, pvz.: *pulsacija||pul'sacija; pulsas||pul'sas; pultas||pul'tas, valcuoti||val'cuoti; kitų atvirksčiai – pirma minkštąjį, paskui kietąjį, pvz.: pal'pacija||pal'pacija, pal'puoti||pal'puoti* ir t. t. Kodėl medicinos terminų – *pulsacija* ir *palpacija*, kilusių iš lotynų kalbos *pulsatio* ir *palpatio*, tarties variantų seka yra priešinga?“ (p. 62).

A. Girdenis ir A. Pupkis bei iš dalies jiems pritariantys V. Vitkauskas ir A. Pakerys neturi galvoje tarptautinių žodžių, įvairių mokslų terminų, svetimų vietovardžių, pavardžių ir vardų visumos, o tik pešioja po žodį iš visos sudėtingos sistemos ir teikia jų priebalsio *l* tarimo rekomendacijas, ramstydami priebalsio *l* tarimo „kodifikacijos idėją“, pritempdami prie abejotinos vertės „nemirtingų“ klasikų K. Markso ir F. Engelo teiginio.

Beje, ne tik minėti autoriai, bet ir recenzantai elgiasi neprincipingai – vienodai gerai vertina iš esmės prieštaringus darbus. Pavyzdžiui, A. Kučinskaitė dalyvavo mano darbo „Lietuvių kalbos tarties pagrindai ir žodynas“ svarstyme, pritarė jo teiginiam ir taip pat teigiamai vertina A. Pupkio darbą „Kalbos kultūros pagrindai“, kurio teiginiai iš esmės prieštarauja manajam. A. Girdenis, kartu su A. Pupkiu parašęs

¹ Atleista buvau dėl sovietiniam režimui nusikalstamos mano tėvo Antano Vaitkevičiaus, s. Jurgio, Lietuvos kariuomenės kūrėjo savanorio, biografijos. Archyvo dokumentuose rašoma: „... žygiuose ir mūšiuose dalyvavo prieš bolševikus ties Daugpiliu 1919 met. ir prieš lenkus ties Augustavu 1920 met. (...)“. Mane įskundė apie mano tėvą žinojęs moksladraugis, su kuriuo baigė Marijampolės gimnazijas: jis – berniukų, aš – mergaičių. Iš instituto buvau atleista 1970 m. liepos 27 d. Įsakymas Nr. 270-AK. Atleidimo pagrindas – Direktorius pristatymas (dokumentus turiu).

² Marksas K. ir Engelsas F. Vokiečių ideologija. – V., 1974, p. 333.

³ Aš jį niekur, jokiuose šaltiniuose neradau.

⁴ *Kodifikacija* (1) *ling.* pavyzdinių kalbos normų nustatymas ir sisteminimas. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, 2000, p. 319.

⁵ *Lietuvių vardų kilmės žodynas*, 2009, p. 320, duoda *Valdas* (2) liet.; trumpinys iš adv. su *-vald-*: *Tautvaldas, Visvaldas* ir kt. O trumpinys iš *Valdemāras, Voldemāras* (2) germ., kaip ir p. 128 trumpinys iš *Evaldas* (1) germ. – *Valdas* (1). Autorius nenurodo, kurį turi galvoje.

PAVELDAS

Kelias į Trakų meno paminklų gelmes veda per Bizantiją

■ Atkelta iš 1 p.

susitinka ir dialogą veda dvi krikščionybės šakos – Vakarų ir Rytų. Tai neturėtų stebinti, nes Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė formavosi veikiami šių dviejų civilizacijos erdvių. Tačiau Jums, tyrinėjančiai rastąsias freskas, šiandien tikriausiai rūpi ne tiek platūs geopolitiniai apibendrinimai, kiek labai konkretūs ir pragmatiški dalykai?

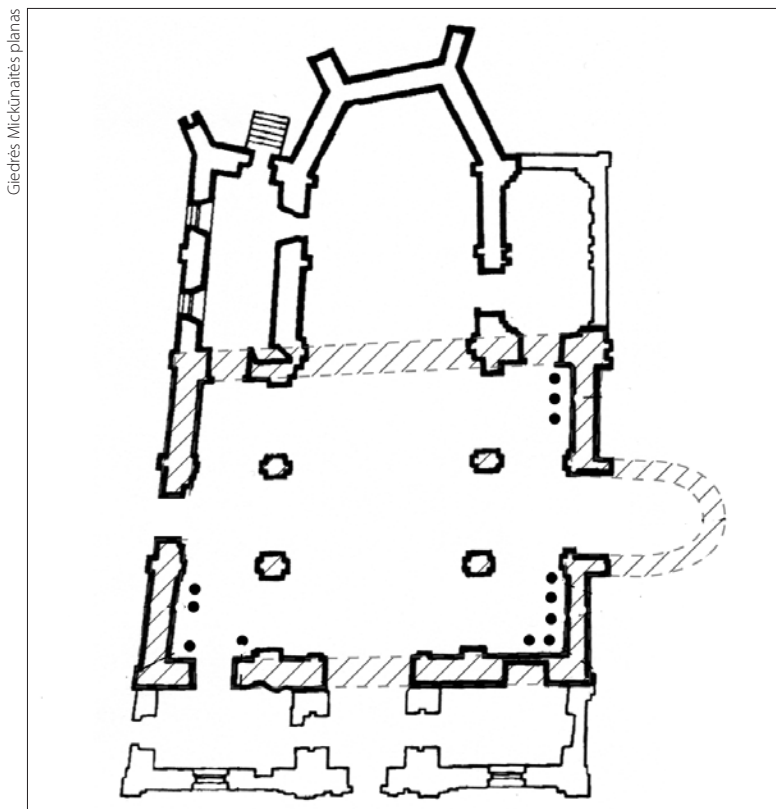
Giedrė Mickūnaitė. Iki plačių apibendrinimų ištis dar toli, nes kol kas esu hipotezių kėlimo būsenoje. Kad Trakuose būtų „senosios graikiškos tapybos“, kaip ją vadina rašytiniai šaltiniai, dailės istorikai žinojo. Apie tai XVII a. viduryje rašė istorikas Albertas Vijūkas-Kojelavičius, dar kiek anksčiau – 1645 m. bene daugiausiai žinių pateikė kanaaninkas Simonas Mankievičius (Symon Mankiewicz), parašęs trumpą Trakų bažnyčios istoriją. XIX a., neminėdamas nė vieno iš savo pirmtakų, tarsi žodinę tradiciją apie buvusias Trakų bažnyčios freskas pradėjo poetas Vladislovas Sirokomlė.

Taigi, XIX a. apie tapybą žinota, tačiau kai restauratorius Vytautas Raila iš po tinko sluoksnių bažnyčioje tas freskas atidengė, daug kam tai buvo gan didelis netikėtumas. „Pasižiūrėk, ką radom“, – sako V. Raila. Žinojau, kad turi būti bizantinė tapyba, bet kai išvydau – pasijutau keistokai. Išties, tapyba bizantinė, bet jos ikonografija man nežinoma. Ėmus analizuoti atidengtas kompozicijas, klausukų tik daugėjo. Mat išlikę tik tapybos fragmentai, o Lietuvoje viduramžių sienų tapyba itin reta.

ML. Kaip pavyko rasti išeities tašką tyrinėjimams?

1409 m. Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto funduotoji Švenčiausiosios Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia Trakuose – įvairių architektūros ir meno stilijų paminklas

Trakų bažnyčios planas. Brūkšniuotas kontūras žymi XV a. bažnyčios planą. Giedrės Mickūnaitės rekonstrukcija. Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčios planas

G. Mickūnaitė. Pirmas ir esminis „kablukas“ – patriarchas Jokūbas su teisiųjų sielomis skreite. Tai gan retos ikonografijos atvaizdas.

ML. Gan retas bizantinėje tapyboje?

G. Mickūnaitė. Apskritai, gan retas krikščionybėje, o katalikybėje nuo XIV a. – netgi eretiškas. Patriarchų prie-

globstis gyvavo bizantinėje tradicijoje, o šio siužeto suklestėjimas sietinas su pačia XV a. pabaiga. 1492–1493 m. turėjo sukakti 6 tūkst. metų nuo pasaulio sutvėrimo ir buvo laukiama pasaulio pabaigos. Tokiais atvejais atgyja Paskutiniojo teismo vaizdinija. Šios kompozicijos dalis yra patriarcho Abraomo

prieglobstis, t. y. tikinčiųjų saugumo simbolis. Trijų patriarchų – Abraomo, Izaoko ir Jokūbo – prieglobstis vaizduojamas daug rečiau, bet jis buvo nutapytas Trakų bažnyčioje.

Laiške romiečiams Paulius rašo: „Todėl aš jums sakau: daugelis ateis iš rytų ir vakarų ir susės dangaus karalystėje prie stalo su Abraomu, Izaoku ir Jokūbu“.

ML. Kuo remiatės šitaip teigdama? Juk Abraomas ir Izaokas Trakų bažnyčioje nerasti, aptiktas tik Jokūbas.

G. Mickūnaitė. Jokūbo prieglobstis nėra savarankiškas siužetas, vadinasi kitų dviejų patriarchų atvaizdai sunaikinti bažnyčios perstatymų ir remontų metu. Kada ir kodėl tai įvyko dar nežinau. Visgi esu tvirtai įsitikinusi, kad 1409 m. Vytauto funduotosios ir pradėtosios statyti gotikinės Trakų bažnyčios liturginė ašis buvo nukreipta iš šiaurės į pietus, t. y. statmenai dabartinės bažnyčios liturginei ašiai. Katalikybėje liturginės ašies orientavimas nebuvo griežtai reglamentuotas, dažnai jos kryptis priklausydavo nuo vietovės reljefo, esamų pastatų ir turimo sklypo. Tai štai šios pirmosios Trakų bažnyčios liturginės ašies orientavimas šiaurės-pietų kryptimi kaip tik ir sudarė reikšmingą regimąją ašį su pilimi. Galios centrų – pilies ir bažnyčios – balansas buvo labai aktualus, todėl liturginė ašis savo regimuoju tęsiniu ir vedė į pilį.

Patriarchui Jokūbui pasisekė labiausiai

ML. Kaip atrodė Vytauto laikų Trakų bažnyčia?

G. Mickūnaitė. Tai buvo trijų travėjų halinis trinavis pastatas su apside. Bažnyčios stogas dvišlaitis. Pagrindinis įėjimas buvo šiaurės fasade, šoninis – iš vakarų pusės. Bažnyčia turėjo būti

pašventinta iki 1419 m., kai šaltiniuose paminėtas jos klebonas Mykolas. Tačiau nėra žinoma, kada buvo ištapytas bažnyčios vidus.

Kai didžiojo kunigaikščio galia Trakuose sumenko po Vytauto ir ypač po Kazimiero mirties, o Bažnyčios galia išaugo, atsirado ištęklių ir galimybė perstatyti ir išplėsti Trakų bažnyčią.

Trakų bažnyčios vaizdas iš Tomaszo Makowskio „Trakų panoramos“, apie 1600 m.

Kestučio Stroškaus nuotrauka, 2008

Patriarchas Jokūbas su teisiųjų sielomis skreite, XV a. I p. sienų tapyba Trakų parapijėje bažnyčioje

Galima buvo pertvarkyti šventorių, pakeisti ir naujos bažnyčios liturginės ašies kryptį iš vakarų į rytus. Nutrūko ankstesnė regimoji ašis su pilimi. Pirminės Vytauto statytosios bažnyčios sienų dalys su bizantine tapyba buvo įkomponuotos į perstatytą bažnyčią.

Apie 1610 m. prie bažnyčios vakarų fasado pristatytas priebažnytis, vėlesnių rekonstrukcijų metu gotikinė halė paversta barokine bazilika. XVIII a. virš prienvio pastatyti du bokštai, bažnyčia įgijo griežtoko klasicizmo bruožų. Šios formos pasiekė ir mūsų laikus. 2008 m. restauruojant bažnyčią buvo aukštinaamas stogas, skardinė danga pakeista čerpėmis, signatūrinis bokštėlis iškeltas aukščiau už vakarinius bokštus.

ML. Ar turime daugiau panašių liturginės ašies keitimo pavyzdžių Lietuvoje?

G. Mickūnaitė. Ašies krypties keitimo atvejų nežinau, o šventoriai kartais būdavo platinami, Lietuvoje bene žinomiausias Alsėdžių bažnyčios pavyzdys. Jos šventoriaus kalva pažeminta, kad tilptų didesnis pastatas, bet tai padaryta XVIII amžiuje.

ML. Ar ne panašiai buvo plečiama Vilniaus katedra? Tiesa, Katedros orientacija nebuvo keičiama, bet gotikinė Vytauto Katedra buvo perstatyta renesanso, vėliau baroko stiliais, kol architektas Laurynas Gucevičius XVIII a. pabaigoje pradėjo statyti klasicistinę Katedrą.

G. Mickūnaitė. Katedra – svarbiausia LDK bažnyčia, tad ją puošti ir plėsti siekė nemažai geradarių. Suprantama, ši plėtra ir puošyba vyko pagal to laiko „madas“ ir galimybes.

ML. Grįžkime prie Trakų pirmosios, t. y. Vytautinės bažnyčios, kuri šiuo atveju mums ypač aktuali. Ką pavyko išsiaiškinti apie bažnyčios vidaus apdailą, t. y. bizantines freskas?

G. Mickūnaitė. Atidengtieji sienų tapybos fragmentai leidžia teigti, kad sienos buvo tapomos bent dviejų meistrų, ir keliais etapais – pietvakariame kampe nesutampa draperijų

aukštis, o dabartinė presbiterija, kurios puošybą Mankievičius vadino graikiška, ištapyta XVI a., iš šios tapybos išliko apatinė draperijų dalis. Radiniai rodo buvus bizantines freskas, išdėstytas trimis horizontaliais lygiais. Apatiniame – visu bažnyčios perimetru – draperijų imituojanti juosta. Virš jos – patriarchų, Bažnyčios tėvų ir šventųjų figūros. Viršutiniame lygmenyje perteiktos siužetinės kompozicijos. Atskirus asmenis būtų galima identifikuoti pagal įrašus kirilika. Deja, išliko tik vienas – patriarcho Jokūbo identifikacinis įrašas. Pats patriarchas pavaizduotas stovintis po vynmedžiu, o ant jo krūtinės ištapyti teisiųjų sielų veidai. Sunertos Jokūbo rankos tarsi apglėbia menamus jų kūnus. Žinoma, rastų duomenų per maža platesniems apibendrinimams, teks dar nemažai pastudijuoti ir kituose kraštuose, galimas dalykas, kad išlikę panašių siužetų.

Ar jaučiama Vytauto ranka

ML. Kaip Jums atrodo, kiek paties Vytauto nuorodų, jo asmeninio poveikio dailininkams ar dailininkui galima atsekti jo funduojamoje Trakų bažnyčioje – tiek jos architektūriniam sprendime, tiek vidaus apipavidalinimui renkant bizantinę sienų tapybą? Suprantu, kad rašytinių duomenų nesama, bet spėjimus ir išvadas juk galima daryti ir iš kai kurių kitų, tegu ir netiesioginių, duomenų.

G. Mickūnaitė. Kai sakome – valdovas, tai už jo juk stovi dar kelios dešimtys patarėjų ir jam artimų žmonių, projektuojančių ir parengiančių valdovo sprendimus. Iš rašytinių šaltinių žinome tvirtą Vytauto ranką ir ryžtingus sprendimus. Prisiminkime Vytauto poziciją kad ir ginant LDK Stačiatikių Bažnyčios pozicijas. Kai 1408 m. Konstantinopolio patriarchas Kijevo metropolitu paskyrė promaskvietškąjį Fotijų ir šis jau rezidavo Maskvoje, stačiatikių vyskupų

prašomas Vytautas Fotijui liepia grąžinti iš Kijevo išsivežtus bažnytinius reikmenis. Vytautas kovoja ne už stačiatikiybę, bet gina savo pavaldinius ir jų turta.

Kiek Vytauto, kaip pragmatiško politikos, įvaizdis sukurtas istoriografijos, ir kiek tas įvaizdis atitinka tikrovę – tai klausimas, į kurį, tikriausiai, atsakymų dar ieškos ne vienos kartos istorikai. Ką žinome iš Vytauto fundacinės privilegijos – svarbiausio Trakų bažnyčios statybos dokumento? Valdovas apdovanoja Trakų parapiją žemėmis, trims kunigams išlaikyti paskyrė Bezdežo valsčių (dabar Drohičino rajonas, Bresto sritis Baltarusijoje) ir suteikia bažnyčiai Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo ir Šv. evangelisto Jono titulą. Pastaroji dedikacija šiandien užmiršta, nors 2009 m. gruodį Lietuvos nacionaliniame muziejuje buvo atidaroma Trakų bažnyčios 600 metų jubiliejui skirta paroda, Lietuvos kardinolas Audrys Juozas Bačkis atidarymo kalboje skaitė Vytauto privilegijos tekstą, paminėjo ir Lietuvos valdovo šį pirminį Trakų bažnyčiai suteiktą titulą.

Kieno galia, to ir valia formuoti mąstymo turinį

ML. Kaip reiktų šį dviejų vardų Trakų Bažnyčios titulą suprasti?

G. Mickūnaitė. Prisiminkime, ką bažnytinėje teologijoje reiškia Marijos Apsilankymas? Tai dviejų tikėjimų susidūrimas. Elžbieta, šeštą mėnesį besilaukiančią kūdikio – būsimojo pranašo Jono Krikštytojo – aplanko jos giminaitė Marija, besilaukianti Jėzaus. Įvyksta tarsi dviejų religijų – Senojo ir Naujojo tikėjimo susitikimas. Marijos sveikinimą išgirdusios Elžbietos išciose suspurda kūdikis, o Elžbieta prisipildo Šventosios Dvasios – taip parašyta Šventajame Rašte. Elžbieta įtiki Mesijo atejimu, nusilenkdama Viešpaties motinai ji pripažįsta ir naujo tikėjimo pranašumą.

Pats Trakų parapijinės bažnyčios Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo ir Šv. evangelisto Jono titulo gavimas reiškia, kad viena religija pripažįsta kitos viršenybę. Įvairiuose naujakrikštų kraštuose šis krikščionybės siužetas labai populiarus – teigia naujo tikėjimo pergalę. Trakų bažnyčioje apsilankymas turėjo būti pavaizduotas presbiterijoje, o priešingoje pusėje buvo nutapyta Paskutiniojo teismo kompozicija, turėjusi naują tikėjimą sutvirtinti. Baimė yra vienas iš tikėjimo sklaidos instrumentų. Trakų bažnyčioje sienų tapybos siužetai simboliškai perteikė krikščionybės ir pagonybės susidūrimą, ateities ir praeities santykį.

ML. Kaip kiekvienas amžių lūžis, taip ir XIV–XV a. sandūra kėlė mintis apie pasaulio pabaigą, vertė iš naujo permąstyti Paskutiniojo teismo neišvengiamumą.

G. Mickūnaitė. Kieno galia, to ir valia formuoti tam tikrą mąstymo pobūdį, indokrinuoti atitinkamas idėjas. Net ir menkuose išlikusiuosiuose, mus pasiekusiuose elementuose galima pastebėti, kad aptariamoje amžių sandūroje buvo mąstoma apie tikėjimo pasikeitimą ir naujo tikėjimo sutvirtinimą. Nepamirškime, kad berašėje to meto aplinkoje ne knyga ir raštas, bet vaizdas ir žodis buvo pagrindinės tikėjimo sklaidos priemonės. Per religinius siužetus buvo įsisavinamos tikėjimo tiesos.

ML. Todėl to meto mene atsitiktinių dalykų net smulkmenose nesama – viskas svarbu, reikšminga, šiandien pasakytume – informatyvu. Epocha, kur sekimas kanonu ir buvo suvokiamas kaip svarbiausias kūrybos siekis.

G. Mickūnaitė. Bent jau buvo siekiama, kad nebūtų atsitiktinumų. Net ir tai, kad Trakų bažnyčią dekoruoja meistrai stačiatikiai ar bent savo amato išmokę stačiatikiybės aplinkoje – taip pat nėra atsitiktinumai. Stačiatikiybėje vaizdas yra dogma, prilygintas Šventajam Raštui, kuriame jokių klaidų nėra ir negali būti. Dogmos todėl taip ir vadinamos, kad jų teisingumas nediskutuojamas, jos negali būti klaidingos. Krikščionybę priėmusiuose kraštuose, taigi ir LDK, Šventasis Raštas ir dogmos tapo ne vien tikėjimo sklaidos priemonėmis, bet taip pat valdovo valios ir galios pasireiškimo priemonėmis.

Tokia būtų mano interpretacija ir atsakymas į klausimą apie paties didžiojo kunigaikščio Vytauto kaip asmenybės santykį su jo funduotąja Trakų bažnyčia.

Lietuvos valdovų simpatijos bizantiniam menui

ML. Stačiatikių ar stačiatikių aplinkos dailininkų pasitelkimas Trakų bažnyčios apipavidalinimui – gal tai tam tikra Vytauto „duoklė“ tvirtas šaknis LDK turėjusiai stačiatikiybei? O gal viskas daug paprasčiau: lengviau buvo rasti reikiamo meistriškumo dailininkų tarp stačiatikių – bizantinės tradicijos tęsėjų ir propaguotojų mene? Po laimėto Žalgirio mūšio Lietuvos didžiam kunigaikščiui tikrai būtų pakakę išteklių pasikviesti dailininkų kad ir iš Vokietijos ar Lenkijos miestų, kurie gotikinės architektūros Trakų bažnyčioje

ML. Ar iki Jogailos į Krokuvą ir kitas Lenkijos vietas bizantinio stiliaus dirbantis meistrai nebuvo kviečiami?

G. Mickūnaitė. Nežinau šaltinių, kuriuose tokie meistrai būtų minimi. Lenkijoje būta ikonų, bet tai kilnojamas objektas, jam sukurti meistrai nekviečiami.

ML. Lietuvos Jogailos dėka Lenkija praturtėjo bizantine tapyba. Turime teisę kalbėti apie Lietuvos kultūrinę įtaką viduramžių Lenkijai.

G. Mickūnaitė. Bent jau skleidžiant bizantinį meną. Vis dėlto, turime susimąstyti, kiek tas sklaidus dailės istorijos pasakojimas atitinka tikrovę, kiek iš tikrųjų ta bizantinė dailė klestėjo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių aplinkoje? Tai vis dar tyrinėtinai klausimai, nes mūsų žinios pernelyg fragmentiškos ir ribotos.

ML. Šį klausimą apmąstant akys tuojau pat nukrypsta į Trakų Salos pilies didžiojo kunigaikščio meną, kuri taip pat buvo dekoruota bizantine sienų tapyba. Po Vilniaus katedra yra bizantinė „Nukryžiavimo“ freska su Švč. Mergele Marija ir šv. evangelistu Jonu. 1985 m. šią freską aptiko Katedros požemius tyrinėjęs inž. archit. dr. Napalys Kitkauskas. Ką dar turime iš bizantinės sienų tapybos Lietuvoje? Gal jos būta Trakų Pusiasalio pilyje, kuri senesnė už Salos pilį?

G. Mickūnaitė. Visi Trakų Salos pilies interjerai galėjo būti dekoruoti bizantine tapyba, ne vien tik Didžioji menė. Apie Pusiasalio pilies tapybą nieko nežinoma. Dabartiniai kasinėjimai parodė, kad Vilniaus Žemutinėje pilyje būta bizantine maniera atliktos figūrinės tapybos.

Giedrimo Zemlicko nuotrauka

Menotyrininkei doc. dr. Giedrei Mickūnaitei teks išspręsti dar ne vieną keblią užduotį, norint atskleisti bizantinės sienų tapybos paslaptis Lietuvoje

būtų galėję sukurti gotikines freskas. Bet ne, Lietuvos valstybės nuo Baltijos iki Juodosios jūros valdovui prireikė gotikinę bažnyčią dekoruoti būtent bizantine tapyba. Kuo rėmėsi šis neabejotinai idėjinis Vytauto sumanymas?

G. Mickūnaitė. Bizantinė dailė katalikiškoje LDK aplinkoje ir Lenkijos karalystėje, ypač sietinoje su Jogailos dvaru ir net kiek ankstesne tradicija, kelia daug klausimų, į kuriuos išsamų atsakymų kol kas nėra. Didysis dailės istorijos pasakojimas teigia, kad Lietuvos didžiųjų kunigaikščių aplinkoje klestėjo bizantinė dailė, o šią tradiciją esą palaikė stačiatikiybės jėgos. Ilgėdamasis jam artimos vaizdinės aplinkos Jogaila kvietėsi į Krokuvą stačiatikių meistrus ir dailininkus, kurie jam ištapė Dluogošo minimą Vavelio karališkųjų rūmų miegamąjį, dekoravo Liublino, Sandomiro ir kitas Jogailos donacijų sulaukusias bažnyčias. Lenkijoje dirbo stačiatikių meistrai, kurie atvykdavo, sukurdamo darbus ir vėl išvykdavo.

ML. Ar visus išvardytus bizantinės sienų tapybos objektus, įskaitant ir Trakų bažnyčios freskas, galima susieti į vieningą visumą? O gal tos visumos dalis laikytina ir Jogailos Lenkijoje protuojama ir inspiruojama bizantine tapyba?

G. Mickūnaitė. Galima tvirtinti, kad ši dailė yra labai glaudžiai susijusi su valdovo rezidencijomis ir jo fundacijomis. Vilniaus Katedros kriptos freska įdomi tuo, kad jos viršutinė dalis ir tapybos maniera yra akivaizdžiai stačiatikiška. Tai patvirtina ir graikiškos raidės kryžiškame nimbe (omikron (o) viršuje neišlikusi, o apačioje matyti omega (ω) ir niu (η) – Jahvės žodžių „Esu tas, kuris esu“ trumpinys), bet Kristus vaizduojamas nukryžiuotas ir prikaltas trimis vinimis – lotyniškąja forma. Tai reiškia, kad tapytojas dirbo užsakovui katalikui.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

IDĖJOS

Akademinė vadybos ir administravimo asociacija – mokslo ir praktikos sąveikai paskatinti

Dr. Agota Giedrė RAIŠIENĖ

Prieš pat Naujuosius metus grupė mokslininkų, atstovaujančių vadybos ir administravimo sričiai, įsteigė „Akademinę vadybos ir administravimo asociaciją“ (AVADA). Vasario 26 d. vyko pirmasis Asociacijos viešas renginys, į kurį susirinko net trisdešimt vienas dalyvis. Toks didelis susidomėjimas rodo, kad Asociacija akademinėje bendruomenėje priimta kaip ilgai laukta žinia.

Tad šiame straipsnyje AVADA pristatoma plačiau.

Akademinės vadybos ir administravimo asociacijos steigėjai – fiziniai asmenys, skirtingų Lietuvos aukštųjų mokyklų: Mykolo Romerio universiteto, Vilniaus Gedimino Technikos universiteto, Šiaulių universiteto, Vilniaus Universiteto, Kauno kolegijos dėstytojai. Tai visokeriškai aktyvūs žmonės, šalia mokslinio ir pedagoginio darbo plėtojantys verslą, dirbantys vadybos konsultacijų srityje, dalyvaujantys politikoje ir kitų asociacijų bei draugijų veikloje.

Asociacijos kūrimo paskatos

Akademinės aplinkos žmonės, dėstantys bei atliekančius mokslinius tyrimus vadybos ir valstybės valdymo srityse, burti į asociaciją pirmiausia įkvėpė daug ženklių, rodančių, kad šiuo

čiajame sektoriuje dar labai maža.

Vadybos gebėjimų trūkumą privačiajame sektoriuje rodo trys pagrindiniai dalykai: palyginti nedidelis lietuviško kapitalo tarptautinio masto įmonių skaičius, mažas tvarių, bent antrą dešimtmetį skaičiuojančių organizacijų kiekis ir žemas gyventojų verslumas.

Taigi nors Lietuvoje studijuojančiųjų ir baigusiujų vadybos studijas daugybė, įmonėse ir įstaigose vadybos specialistų taip pat daug, tačiau nei viešajame, nei privačiajame sektoriuose organizacijų veiklos rezultatai nedžiugina. Tai rodo, jog vadovai vangiai remiasi vadybos žiniomis ir siūlomais sprendimais, o vadybinės kompetencijos praktikoje nėra pakankamos. Lietuvoje vadyba dažnai suprantama kaip ekonomikos,

AVADA valdybos narys Mantas Bileišis, AVADA prezidentė dr. Agota Giedrė Raišienė, dr. Diana Lodienė iš Kauno kolegijos

Asociacijos veiklos

Be jokios abejonės, tam, kad būtų „išauginta“ specialistų bendruomenė, reikalinga įdomi, žmones patraukianti veikla. Viena iš tokių AVADA veik-

akademinė vadybos asociacijų federacijos (IFSAM) nare. Asociacijos planai virsta realybe – AVADA jau tapo naujo tarptautinio mokslinio žurnalo, remiamo OECD, partnere.

AVADA svečiai iš Mykolo Romerio, Vilniaus Gedimino technikos universitetų ir Lietuvos karo akademijos

metu kaip niekada anksčiau aktualu ugdyti aukščiausio lygmens vadybos ir administravimo srities specialistus. Šį poreikį lemia keletas glaudžiai tarpusavyje susijusių priežasčių.

Kalbant apie viešąjį sektorių, Lietuva išgyvena itin sudėtingą laikotarpį. Vis daugiau piliečių jaučiasi nusivylę valstybės ir savivaldos institucijų darbu bei valstybės valdymu apskritai. Reikalinga užtikrinti kokybišką socialinių subjektų ryšių egzistavimą, gebėti integruoti ir įgyvendinti skirtingus piliečių ir jų grupių tikslus. Vis dėlto sėkmingų veiksmų šia linkme stokojame.

Šiuolaikiniams kompleksiniams valdymo uždaviniams pasiekti būtina ne tik žinoti, bet ir giliai suprasti bei gebėti sistemiškai ir adekvačiai taikyti vadybos ir administravimo mokslo rekomendacijas. Neabejotina, jog vadybos ir administravimo mokslo mentalinė devalvacija, kurios požymius viešojoje erdvėje galime stebėti per diskusijas apie vadybos specialistų persotinimą rinkoje, Lietuvai yra pražūtinga. Būtina išdrįsti pripažinti, jog aukščiausio lygio vadybos ir administravimo mokovų viešajame, o ir priva-

teisės ir psichologijos žinių derinys, pačią vadybą, deja, paliekant nuošalėje.

Tai iš dalies galima paaiškinti tuo, jog sovietiniais laikais vadybos specialistai nebuvo ruošiami, tad Lietuvoje vis dar trūksta aukštos kvalifikacijos dėstytojų, gavusių būtent vadybos ar administravimo akademinį išsilavinimą. Pasidomėję aptiktume, kad vadybą aukštosiose mokyklose dėsto ekonomistai, inžinieriai, fizikai, kalbininkai, filosofai ir t. t. Šiek tiek geresnė padėtis yra privačių mokymų rinkoje. Čia mokymo treneriai dažnai būna įgiję vadybinį išsilavinimą arba bent atskiras kvalifikacijas užsienyje, be to, į vadovų tobulinimo renginius vis dažniau kviečiami ir žinomi vadybos guru, taigi yra iš ko perimti patirtį.

Kviečiant vadybos ir administravimo specialistus į asociaciją AVADA, tikimasi sutelkti akademinės bendruomenės bei privataus sektoriaus atstovus bendradarbiavimui ir profesiniam tobulėjimui, imti keisti pasyvų vadybos mokslo ir verslo sambūvį į aktyvią, visapusiškai naudingą sąveiką, siekti mokslinių tyrimų kokybės ir praktinės vertės.

AVADA valdybos narys Aurimas Girčys ir Antanas Čereška iš LR Energetikos ministerijos

lų – kiekvieną mėnesį organizuojami saviugdų seminarai, skirti tyrėjams, dėstytojams bei praktikams. Šie seminarai – tai galimybė sužinoti, kuo gyvena kolegos, pažvelgti į vadybos teorijos ir praktikos realijas kitu kampu, pasidalinti naujienomis, pasiekimais ir rūpesčiais bei pasisemti vertingos patirties iš kitos „barikadų“ pusės. Juk kartais nesusimąstydami kritikuojame vieni kitus: praktikai – mokslininkus, dėstytojai – studentus ir priešingai. AVADA seminaruose įmonių ir valstybės įstaigų vadovus kviesime pabūti lektorių kailyje, dėstytojus – besimokančiųjų, mokslininkus – detalizuoti rekomendacijas, atsižvelgiant į čia pat praktikų išsakomus realius apribojimus.

Asociacijos veikla neapsiribos seminarais. Pavasarį rengiamasi organizuoti mokslinę konferenciją, o kitais metais planuojama tapti Tarptautinės

Daug dėmesio asociacija skirs jaunimo ugdymui. Kitais metais vyks tarpuniversitetinė studentų vadybos olimpiada, o nuo rudens startuos „Praktinės vadybos akademija“ vyresniųjų klasių moksleiviams. „Akademijos“ tikslas – sudaryti sąlygas jaunam žmogui pasirinkti specialybę savarankiškai ir sąžiningai, neveikiamam reprezentacinio šališkumo, stereotipų ar minios jausmo. „Praktinės vadybos akademijos“ mokinius kviesime į studentams skirtas paskaitas universitetuose, ekskursijas į įmones.

Be to, į AVADA seminarus planuojama kviešti vadybos ir administravimo doktorantus. Jie bus prašomi pristatyti savo tyrimus ir išvalgas, parodyti, kaip ir kuo galėtų praktikoje praversti disertacijose teikiami pasiūlymai. Tikimasi, kad doktorantų „ištraukimas“ į viešumą paskatins

atsakingiau ir kokybiškiau dirbti tiek juos pačius, tiek jų mokslinius vadovus. Ypač svarbu, kad doktorantų dalyvavimas seminaruose padidins galimybes jiems rasti reikiamą tyrimų bazę, gauti dalykinę ir metodinę paramą iš labiau patyrusių akademinės aplinkos kolegų.

Neabejotina, kad tolimesnėje perspektyvoje AVADA taps daugelio tarptautinių asociacijų lygiateise nare, taip pat bus gerai žinoma ir aukštai vertinama aktyvių ir kompetentingų vadybinės minties pirmievių bendrija.

Narystės asociacijoje nauda

Pakankamai svarią argumentaciją tapti AVADA nariu suteikia asociacijos atveriamos galimybės:

1. gauti profesionalią tos pačios ar artimos srities kolegų pagalbą, sprendžiant aktualius darbo praktikos klausimus. Kitaip tariant, kelti klausimus ir gauti atsakymus dėl veiklos vadybinių problemų;
2. tapti žinomu tarp profesinės srities specialistų plačiau nei savo universitete, kolegijoje, regione;
3. įsijungti į sau lygių bendruomenę, kuriant tarpusavyje ryšius klubinės veiklos stiliumi;
4. susirasti bendraminčių moksliniams tyrimams, verslui, projektams;
5. kelti profesinę kompetenciją, perimti patirtį iš kolegų, dalyvaujant asociacijos renginiuose ir veikloje.
6. pasidalinti savo žiniomis, atradimais, patirtimi, prisidėti prie vadybos profesionalų ugdymo;
7. padidinti darbdavių ir klientų pasitikėjimą asmeniniu profesionalumu, kadangi dalyvavimas asociacijoje viešai patvirtina siekį bei pastangas tobulėti ir drąsą tarti: „Aš patikimas, aš šiuolaikiškas, aš aktyvus!“

AVADA sau kelia ambicingus tikslus, tad iš savo narių tikisi iniciatyvos ir pasiryžimo siekti rezultatų. Pritarti gražioms mintims ir suvokti, kad apsibrėžti tikslai bei suplanuoti darbai yra prasmingi, – lengva. Tačiau pradėti darbus įgyvendinti ir tai daryti ne stumiamam, prižiūrimam ar perkeliant ant kito pečių, bet savarankiškai ir kuo geriau – nemenkas iššūkis, valios, asmeninio įsipareigojimo ir socialinės brandos reikalaujantis uždavinys.

AVADA laukia kūrybiškų žmonių, gebančių peržengti įprasto mąstymo ribas, išlipti iš savo „dėžutės“. Laukiami ir kritikai: plėtojant Asociaciją svarbu ne tik idėjos, bet ir gebėjimas iš anksto numatyti „minų lauką“. Taip pat kviečiami kruopštieji, kurie galėtų pasirūpinti veiklos detalėmis, ir „ryšinininkai“, galintys atvesti įdomius seminarų lektorius ir žmones, kuriems būtų patraukli narystė asociacijoje.

Maloniai laukiami ir žinomi, daug pasiekę profesoriai. Nepaisant jų užimtumo, tikimasi, kad atsiras jaunatvišką idealizmą išlaikiusių žmonių, galinčių pabūti mokytojais iš didžiosios raidės. Tokių mokytojų laukiama ir iš privataus sektoriaus.

Į asociaciją kviečiami visus, kuriems rūpi vadybos ir administravimo problematika tiek teorinėje, tiek praktinėje plotmėje. Įgyvendinkime idėjas drauge!

Arkivyskupo Mečislavo Reinio vardo įamžinimas Vladimire prie Kliazmos

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ

Pabaiga, Pradžia Nr. 5

Perskaityti įvairių valstybių atstovų ir dvasinių vadovų sveikinimai. Vladimiro-Suzdalės vyskupijos sekretoriaus archimandrito Inokentijaus (Jakovlevo) sveikinimą skaitė kun. Sergejus Nikolajevičius Mininas. Rusijos Katalikų Bažnyčios arkivyskupo metropolito Pavelo Pece sveikinimą perskaitė t. Sergejus Zujevas. Lietuvos Respublikos ambasados Rusijos federacijoje vardu kalbėjo Andrius Pulokas. Sveikino Lenkijos ir Ukrainos ambasadų atstovai.

Konferencijoje perskaityti penki pranešimai: „Iš Suzdalės politizoliatoriaus istorijos“ (Sergej Petrovič Gordiev), „Tikėjimas ir tikintieji represijų laikmečiu“ (Sergiej Nikolajevič Minin), „Švietėjas Afanasijus Sacharovas ir jo tarnystė Bažnyčiai ir pasauliui“ (doc. fil. m. kand. Svetlana Aleksejevna Martjanova), „Dievo Tarnas Mečislavas Reinys: Rusijos kalėjimas kaip kelias į šventumą“ (dr. Aldona Vasiliauskienė), „TSRS represijos Katalikų Bažnyčiai ir lenkų tautai 1920–1950 metais“ (Volos Mariuš).

Prie arkivyskupo Mečislavo Reinio portreto. Iš kairės: Antanas Vilūnas, Lietuvos ambasadorius Rusijos Federacijoje; Antanas Vinkus, dr. Aldona Vasiliauskienė ir mons. Kęstutis Latoža

Nuotraukos iš asmeninio Aldonos Vasiliauskienės archyvo

Pastebėta, kad į bažnyčią užsukus moksleiviams ekskursantams seselė felicitietė Ancyla (Elzbieta Ozimek) jau pasakojo apie iš Lietuvos atvežtą Lietuvos arkivyskupo Mečislavo Reinio portretą, apie tai kad jis, tiek daug nuveikęs tėvynėje, buvo suimtas ir atvežtas į Vladimiro kalėjimą, kuriame 1953 m. lapkričio 8 d. mirė. Išgirdus nuoširdų pasakojimą darosi graudu – tiek daug ekskursantų Vilniaus arkikatedroje, o kiek dar ekskursijos vadovų atvedusių grupes į Vilniaus arkikatedrą ir užsukusių prie Kankinių-tremtinių koplyčios kalba apie arkivyskupą M. Reinį, o juk ten yra ne tik jo bareljefas, bet ir sienoje įmūryta žemių sauja atvežta iš Vladimiro kapinių...

Šv. Mišios Vladimiro kapinėse

Vėlinių dieną (spalio 2 d.) t. Sergejus Zujevas Vladimiro kapinėse (Kniaz-Vladimir) prie Palaimintojo K. Šeptyckio paminklo aukojo šv. Mišias. Po jų pašventino ir pasmilkė memoriale atidengtas naujas paminklines lentas Dievo Tarnui Mečislavui Reiniui ir Palaimintajam Klementijui Šeptyckiiui.

Išpūdinga buvo melstis toli nuo tėvynės, tačiau labai arti to, kas labai mylėjo Dievą, Tėvynę, žmones – kažkur po žeme (giliau ar paviršiuje) naktį (taip liudija archyviniai dokumentai) užkasto arkivyskupo Mečislavo Reinio kūno.

Pirmąsyk plačiau apie arkivyskupą M. Reinį Švč. Mergelės Marijos Rožinio Karalienės parapijiečiai bei svečiai sužinojo konferencijoje, skirtoje politinių represijų aukų atminimui. Kitokia tema kalbėta ir netikintiems organizuotoje konferencijoje. Tad arkivyskupo M. Reinio vardas bent mažai dalelei Vladimire jau nebebus kažkas nauja ir netikėta. O tėvas Sergejus Zujevas stengsis kuo greičiau išleisti rusų kalba skaitytus pranešimus atskira knygele.

2010 m. spalio 29–30 dienomis arkivyskupo M. Reinio ir archimandrito K. Šeptyckio vardai plačiai nuskambėjo Vladimiro radijo, televizijos laidose, daug žinių pateikta internetinėse svetainėse. Tad žinios apie Dievo tarną arkivyskupą M. Reinį plečiamos ne tik Lietuvoje, Estijoje, Ukrainoje, bet ir Rusijoje.

Švč. Mergelės Marijos Rožinio Karalienės bažnyčioje aukojamos šv. Mišios. Iš dešinės: Vilniaus Šv. Onos bažnyčios rektorius mons. Kęstutis Latoža, studijas iš Ivano-Frankivsko srities t. Manuilas Liškovičius, parapijos klebonas t. Segejus Zujevas. Iš kairės – misionierius iš Argentinos, dirbantis Nižnij Novgorode t. Mario Beverati

Konferencijos metu už arkivyskupo Mečislavo Reinio atminimo puoselėjimą ir paramą garsinant jo vardą buvo įteiktos Vilniaus Pedagoginio universiteto Arkivyskupo Mečislavo Reinio krikščioniškosios antropologijos tyrimo centro (pasirašė rektorius, akademikas Algirdas Gaižutis) ir Utenos rajono savivaldybės (pasirašė Utenos meras Alvydas Katinas) padėkos. Jas gavo Vladimiro srities administracijos Užsienio ekonominių ryšių departamento Tarptautinių ryšių ir protokolo skyriaus vedėja Elena Voronina, pedagogė Valentina

Jurganova (ji, kaip minėta, pirmoji dar 2009 m. susipažino su arkivyskupo Mečislavo Reinio bei kun. Vlado Mirono bylomis) ir Švč. Mergelės Marijos Rožinio Karalienės bažnyčios klebonas t. Sergejus Zujevas. Kartu su padėkomis buvo įteikti ir lietuviški šakočiai bei suvenyrai.

Spalio 29 d. konferencijos pranešimus klebonas t. Sergejus Zujevas planuoja išleisti atskira knygele. Pranešimai apie arkivyskupą M. Reinį iliustruoti vaizdo medžiaga, konferencijų dalyviams suteikusią papildomų duomenų.

Šv. Mišios Vladimire

Minėti renginiai turėjo ir svarbų akcentą – šv. Mišias, nes paminklines lentos atidengtos dviems dvasininkams: Lotynų apeigų katalikui arkivyskupui M. Reiniui ir Rytų apeigų katalikui archimandritui K. Šeptyckiiui. Šv. Mišios buvo aukotos ne tik katalikų bažnyčioje, bet ir kapinėse.

Melstasi Švč. Mergelės Marijos Rožinio Karalienės bažnyčioje

Spalio 29 ir 30 dienomis Švč. Mergelės Marijos Rožinio Karalienės bažnyčioje buvo aukojamos šv. Mišios už mirusiuosius Vladimiro centrale.

Kartu su Rusijos kunigais šv. Mišias aukojo ukrainiečiai – vienuoliai studentai ir Vilniaus Šv. Onos bažnyčios rektorius mons. Kęstutis Latoža. Skaitinius lietuvių kalba skaitė verslininkas Ramūnas Babenskas, jau keletą metų besidarbuojantis Vladimire.

Spalio 29 d. po šv. Mišių bažnyčioje vyko vargonų muzikos koncertas. Grojo tarptautinių konkursų laureatė, menotyro kandidatė Tatjana Kalašnikova; keletą muzikinių kūrinių akomponuojant vargonais atliko Marija Ponomariova (lyrinis koloratūrinis sopranas).

Susirinkusieji į bažnyčią domėjosi specialiu M. Reiniui skirtu stendu ir straipsniais Lietuvos periodikoje („Lietuvos aidas“, „Utenis“, „Sietuva“) apie Džovaną Paravičini ir jos knygą italų kalba, skirtą Lietuvos istorijai ir Bažnyčiai (1984), kurioje yra ir M. Reinio nuotrauka; apie t. Sergejų Zujevą ir jo, stačiatikio, kelią į katalikybę ir net tapimą dvasininku, jo veiklą, pastangas garsinti arkivyskupo M. Reinio vardą; apie pedagogę Ipolitą Jurganovą ir jos darbą prie arkivyskupo M. Reinio bei kun. Vlado Mirono Vladimiro kalėjimo bylą 2009 m.

Kunigas Sergejus Zujevas šventina paminklines lentas: arkivyskupui M. Reiniui ir archimandritui K. Šeptyckiiui

SUKAKTIS

Paminėtos Stepo Zobarsko 100-osios gimimo metinės

Vytautas RIMŠA
Svėdasiečių draugijos „Alaušas“
tarybos narys, atsakingas už
moksline veiklą

Taip sutapo, kad žiemai persiritus per savo paskutinio mėnesio vidurį ir Lietuvoje įsimaginus stipriems šalčiams, Anykščių rajono Svėdasų seniūnijos kultūrinio gyvenimo organizatoriai sutarė vienu metu pažymėti du svarbius istorinius bei literatūrinius įvykius. Vasario 16-ąją dieną čia vyko Lietuvos Valskybės atkūrimo šventė, o tuojau po to – ir kraštiečio, knygų leidėjo, vertėjo, žinomo užsienio lietuvių visuomenės veikėjo bei rašytojo Stepo Zobarsko 100-ųjų gimimo metinių minėjimas. Renginyje, kuriame dalyvavo svečiai ir svėdasiečiai, šįkart tęsėsi beveik visą dieną. Jo sumanytojai ir organizatoriai buvo kultūrininkai – Svėdasų seniūnijos, Anykščių kultūros centro Svėdasų skyriaus, Svėdasų krašto (Vaižganto) muziejaus, Anykščių Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių viešosios bibliotekos Svėdasų filialo (toliau – Svėdasų bibliotekos) darbuotojai, taip pat visuomeninio Vaižgantiečių klubo „Pragiedruly“ atstovai.

Šventinė programa prasidėjo 11 val. šv. Mišiomis jaukioje Svėdasų šv. Arkangelo Mykolo parapijos bažnyčioje. Jaunas ir energingas vietos parapijos klebonas kun. Vydas Juškėnas jas aukojo už Tėvynę Lietuvą ir itin žymų šio krašto žmogų – rašytoją Stepą Zobarską.

Po pamaldų speiguotą, bet ramų ir saulėtą trečiadienio vidurdienį iš bažnyčios šventės dalyviai patraukė į miestelio aikštę prie Nepriklausomybės paminklo, kur jau lūkuriavo Svėdasų seniūnas Valentinas Neniškis, rikiavosi skautai ir bažnyčios choro giesmininkai. Čia buvo paminėta itin svarbi šalies istorinė data – Vasario 16-oji. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dienos proga šventės dalyviai sugiedojo himną, skautai iškėlė Lietuvos Respublikos Valstybės vėliavą, kuri plaikstėsi aikštėje iki pat vėlumos.

Paskui šventinis šurmulys persikėlė į Svėdasų kultūros namų ir bibliotekos patalpas, kur prasidėjo kitas renginių ciklas, skirtas visiems šio krašto žmonėms gerai žinomo knygų leidėjo, vertėjo, visuomenės veikėjo ir rašytojo Ste-

po Zobarsko 100-osioms gimimo metinėms. Pirmiausia erdviame kultūros namų vestibulyje šventės dalyviai apžiūrėjo dvi temines parodas. Meninių fotografijų ekspoziciją „Prisiminimų spinduliai sugrįžęs į gimtąjį kraštą...“, skirtą svėdasiečio Stepo Zobarsko jubiliejui, kurią parengė Svėdasų krašto Vaižganto muziejaus darbuotojas, kraštotyrininkas ir žurnalistas Vytautas Bagdonas. Tai kelios dešimtys vienodo formato įrėmintų nuotraukų, atspindinčių rašytojo tėviškės, gyvenimo, kūrybos ir literatūrinio palikimo globos epizodus. Tarp jų – keletas retų, nematytų rašytojo portretų.

Nemažo susidomėjimo susilaukė taip pat kraštiečio Stepo Zobarsko knygų, rankraščių, publikacijų ir straipsnių kopijų bei kitų dokumentų paroda „Žodis Lietuva jo kūryboje skambėjo kaip malda“. Ją jubiliejui bendromis jėgomis paruošė Anykščių rajono savivaldybės Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių viešosios bibliotekos Svėdasų filialo darbuotojos ir Svėdasų krašto (Vaižganto) muziejaus globėjas Vytautas Bagdonas su žmona Aldona. Čia parodyta net kelios dešimtys rašytinių eksponatų: autorinės ir verstinės rašytojo knygos, kai kurie straipsniai ir leidiniai apie literatūrinę jo kūrybą, redaguotų bei leistų žurnalų pavyzdžiai ir kita autentiška medžiaga. Paroda sulaukė didelio susidomėjimo, sukėlė daug minčių. Čia pat buvo galima įsigyti ir naujų rašytojo Stepo Zobarsko knygų, kuriomis iš anksto pasirūpino Vilniuje veikiančios leidyklos „Žara“ darbuotojai.

Vėliau organizatoriai pakvietė į Kultūros namų renginių salę, kur prasidėjo rašytojui skirta literatūrinė prisiminimų popietė „Kelrode žvaigžde visiems tebūna šventas žodis, šventas jausmas – Lietuva!“. Renginio vedėja, Svėdasų Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos moksleivė Ramunė Lapienyte pirmiausia prabilo patriotinių eilių

posmais. Vėliau ji pabrėžė, jog simboliška esą tai, kad garbingas visuomenės veikėjo Stepo Zobarsko jubiliejus pažymimas būtent Lietuvos Valstybės atkūrimo dieną, su kuria buvo susijęs visas jo gyvenimas. Likimas lėmė rašytojui ištisus keturis dešimtmečius gyventi toli nuo Tėviškės, tačiau visą gyvenimą – iki pat mirties savo kūryba, darbais ir svajonėmis jis visuomet buvo kartu su Lietuva. Renginio vedėjos žodžiais, „čia likusi motina, belaukdama sūnaus, yra išverkusi visas sąsaras...“. Anuo metu nors valdžia neleido net trumpam rašytojui aplankyti gimtąjį Pamalaišį, jį ir Amerikoje kasdien lydėjęs tas šventas žodis – Lietuva...

Bibliotekoje – Stepo Zobarsko knygų ir kitų dokumentų paroda

Renginyje kalbėjo ir svečiai, o tarpėlių metu čia liejosi muzika, skambėjo lyriškos Aukštaičių krašto dainos, buvo skaitomos kraštiečio kūrinių ištraukos. Plačiausiai rašytojo Stepo Zobarsko kūrybą aptarė žinomas literatūrologas doc. dr. Kęstutis Urba. Jis sakė, kad apie rašytoją anksčiau viskas buvo nutylima, kad pradėjęs dėstyti universitete, jo knygas rado užrakintas bibliotekos uždraustuose (specialiuose) fonduose. Dėl to dabar, skaitydamas vaikų literatūros kursą studentams, jam skiria atskirą seminarą; rūpinasi, kad kūriniai patektų į bendrojo lavinimo mokyklų vadovėlius. Pasak docento, daugelio to meto rašytojų kelias į gyvenimą buvęs labai panašus: iš kaimo ir skurdo – į mokslą, į kultūrinę veiklą, į privertinę emigraciją...

Docentas pažymėjo, kad parašęs pirmuosius kūrinius, Stepas Zobarskas greitai susilaukė visuomenės pripažini-

mo. Jo redaguojamas žurnalas „Žiburėlis“ prieškarinio laikais šalyje tapo vienu iš svarbiausių kultūrinių-literatūrinių leidinių vaikams ir jaunimui. Panašaus leidinio čia nesą iki šiol. Gyvendamas JAV, jis redagavo ne mažiau svarbų ir įdomų žurnalą „Eglutė“. Rašytojo įsteigta leidykla „Manyland books“ („Daugelio žemių knygos“), leidusi pasaulio šalių rašytojų kūrinius ir lietuvių autorių knygas išverstas į kitas kalbas, tapo išskirtiniu kultūros bei šviesos židiniu.

Mokslininkas priminė Stepo Zobarsko kūrinius: „Ganyklų vaikai“, „Brolių ieškotoja“, „Riestausio sūnus“, „Simas Rašimas“, „Paukščių žudikas“, „Gandras ir gandrytė“, pabrėžė rašytojo gebėjimą įtaigiai pavaizduoti gamtą, vaikų ir tėvų santykius, vaikų meilę ir pagarbą motinai, skurdų kaimo žmonių gyvenimą, to meto kaimo buitį ir gyvenimo tikrovę. Jis itin aukštai įvertino sukurtų herojų moralę, dorovingumą bei kitas teigiamas savybes. Džiaugėsi, jog pastaruoju metu šalyje išleista nemažai Stepo Zobarsko knygų vaikams ir jaunimui, apgailestavo, kad dar ne visa rašytojo kūryba yra prieinama visuomenei, ypač – proza, skirta suaugusiems. Gerų žodžių literatūrologas nepagalėjo ir svėdasiečiams, taip gražiai ir iškiliai pagerbusiems savo kraštietį, kartu primindamas ir tai, kad šalyje kol kas neatsirado didžiųjų spaudos leidinių, kurie būtų skyrę bent vieną rašinį šiam svarbiam rašytojo jubiliejui.

Straipsnio autorius, kraštiečių Vytautas Rimša pasidalino prisiminimais apie tai, kaip žlugustarybiniam režimui – 1991-ųjų metų sausio 30 dieną Svėdasuose buvo organizuotas pirmasis rašytojo Stepo Zobarsko 80-mečio jubiliejus. Spaudžiant šalčiui ir smarkaujant pūgai, vidurdienį rašytojo gimtajame Pamalaišio kaime buvo atidengta ir pašventinta anykštėnų tautodailininko Jono Tvardausko sukurta įspūdinga medžio kompozicija „Ganyklų vaikai“, o vakare Svėdasų kultūros namuose teko vadovauti literatūriniam renginiui, į kurį atvyko daug svečių: rašytojas Vytautas Girdzijauskas, prof. Vincas Auryla, mokytojas Jonas Beleckas, kraštiečių iš Vilniaus Daiva Martinkutė, aktorė Virginija Kochanskytė, rašytojo mokslo draugas iš KPI doc. dr. Feliksas Staniulis.

Pranešimą apie rašytojo kūrybą skaito doc. dr. Kęstutis Urba

Dainuoja Svėdasų kultūros namų saviveiklininkai (vad. Rožė Lapienienė)

Bibliotekos aplanku susidomėjo (iš kairės į dešinę) muziejininkas Raimondas Guobis, seniūnas Valentinus Neniškis, doc. dr. Kęstutis Urba ir doc. dr. Dalia Dilytė

Salė buvo pilnutėlė žmonių, nes visus jaudino tuo metu vykę esminiai gyvenimo pasikeitimai, o ypač – tarybiniais metais pamiršto rašytojo sugrįžimas. Tai buvęs tarsi savotiškas tiesingumo sugrąžinimas. Juk visi žinojo, koks dramatiškas buvo kraštiečio Stepo Zobarsko likimas: pusę savo gyvenimo, negalėdamas atvykti į Lietuvą, jis praleido užsienyje, kūryba buvo nustumta į užmaršį, o darbas Lietuvos labai atskirtas nuo gimtinės ir žmonių, kuriems jis rašė. Baigdamas V. Rimša parodė „Anykštos“ laikraščio numerį, kuriame prieš 20 metų apie iškilmes Stepui Zobarskui Svėdasuose buvo išspausdintas žurnalistų Vygando Račkaičio ir Jono Junevičiaus straipsnis bei nuotrauka.

Pedagogas ir publicistas, daugelio mokyklinių elementorių autorius ir Teresės Mikeliūnaitės kultūros premijos laureatas Juozas Danilavičius prisipažino, kad rašytojas Stepas Zobarskas buvęs vienas iš jo mokytojų. Laimėjęs konkursą ir gavęs leidimą rašyti mokyklinį elementorių, pirmiausia jis nuvyko į Pedagogikos muziejų, kur detalai susipažino su Jurgio Ambraskos ir Stepo Zobarsko parengtu elementoriumi „Aušrelė“. Vadovėlis jam tuo metu palikęs itin gerą įspūdį, nes buvo paremtas dvasingumu, tautiniu pasididžiavimu, patriotiškumu ir krikščioniškais auklėjimo metodais. Pasak jo, dabar jaunajai kartai to labai trūksta. Pedagogas nuomone, iš Stepo Zobarsko propaguočių idealų mums ir dabar dar reiktų pasimokyti.

Pasveikinęs su Valstybės atkūrimo diena, Anykščių rajono mero pavaduotojas Donatas Krikštaponis prisiminė iš rajono kilusį Vasario 16-osios Akto Signatarą Steponą Kairį, pasidžiaugė Anykščių Antano Vienuolio gimnazijos moksleiviais, kurie pasiūvo rekordinio dydžio Trispalvę. Sausio 13-ajai skirtuose renginiuose šiemet ši vėliava keliavo ne tik Anykščių, bet ir Vilniaus gatvėmis. Ji parodė mokinių patriotizmą. Vicemeras dėkojo svėdasiešiams, kurie gerbia ir ištikimai saugo savo kraštiečių atminimą, sugeba organizuoti tokius įspūdingus renginius, kaip šis, skirtas rašytojui Stepui Zobarskui...

Anykščių Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus darbuotojas, Teresės Mikeliūnaitės kultūros premijos laureatas Raimondas Guobis sakė, jog Svėdasuose surengus pirmąjį Stepo Zobarsko jubiliejų, nuo rašytojo gyvenimo ir kūrybos buvo nubrauktos užmaršties dulkės. Deja, jo knygos cenzūros buvo sunaikintos. Vis tik jam pavyko gauti apsakymų rinktinę „Savame krašte“. „Ir tuomet, skaitydamas šią knygą, tikrai pasijutau esąs savame krašte. Atpažinau daug Svėdasų vietovių, nuoširdžiai aprašytų gamtovaizdžių, – sakė jis“. Svėdasų krašto muziejui R. Guobis perdavė

Maironio lietuvių literatūros muziejaus darbuotojų dovaną – Stepo Zobarsko rankraščius ir keletą rašytojos Alės Rūtos, gyvenančios JAV, neseniai išleistų iliustruotų prisiminimų knygų „Sklėriai“.

Svėdasų seniūnas Valentinus Neniškis pirmiausia perdavė iš Kauno gautus nuoširdžius kunigo Jono Kastyčio Matulionio linkėjimus. Jis rūpinosi Stepo Zobarsko kūrybos leidimu ir jo atminimo išsaugojimu, buvo dažnas literatūrinių renginių svečias. Kraštiečiai, LMA Lietuvių kalbos ir tautosakos instituto literatūrologai ir vertėjai, doc. dr. Daliai Dilytei-Staškevičiūnei bei universiteto doc. dr. Kęstučiui Urbai jis įteikė žurnalisto Vytauto Bagdono meninių fotografijų albumus „Nusilenkime Vaižganto žemei...“.

Renginio metu neliko be atgarsio ir netikėtai susirinkusius pasiekusi iš Vilniaus skaudi žinia apie mūsų tautos poeto, Lietuvos atgimimo šauklio Justino Marcinkevičiaus mirtį. Apgailestaudamas dėl didžiulės netekties, seniūnas prisiminė keletą poeto viešnagių Svėdasų krašte, 2009-ųjų rudenį Malaišiuose jam įteiktą Vaižganto premiją. Čia, Vaižganto žemėje, tylos minute buvo pagerbtas ir šviesus mylimo poeto Justino Marcinkevičiaus atminimas.

Oficialiąją renginio dalį užbaigė Anykščių kultūros centro Svėdasų skyriaus meno mėgėjų kolektyvai, vadovaujami Rožės Lapienienės. Scenoje vėl suskambo smagios choro, ansamblio, kaimo kapelų atliekamos patriotinės ir liaudies dainos, romansai. Vėliau, kaip dera, prisidėjo neformalus sambūrio dalyvių bendravimas: vieni apžiūrino rašytojui skirtą parodą, kiti bibliotekos Meno galerijoje toliau domėjosi vietos audėjų lovatiesėmis, dar kiti bibliotekoje susipažino ir su turimų knygų bei kraštotyros darbų, skirtų garbiam kraštiečiui Stepui Zobarskui, paroda.

Neabejotina, kad turtinga istorinių ir kultūrinių renginių programa Svėdasuose liko patenkinti visi renginių dalyviai. Tai lėmė dvi svarbios priežastys. Pirmoji jų buvo ta, kad labai draugiškai minėtus renginius ėmėsi organizuoti visi seniūnijos institucijų kultūrininkai ir kiti darbuotojai, o antroji, – kad didelę pagalbą organizatoriams geranoriškai suteikė vietos kultūrinio judėjimo rėmėjai: Anykščių rajono savivaldybė, Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus, Svėdasų šv. Arkangelo Mykolo parapijos klebonas kun. Vydas Juškėnas, Svėdasų Juozo Tumo-Vaižganto gimnazija, taip pat informaciniai rėmėjai – laikraštis „Anykšta“ ir „Utenis“ bei žurnalas Aukštaitijai ir visai Lietuvai – „Aukštaitiškas formatas“. Kaip sakoma, daug rankų didelę našta pakelia!

Kalba kaip gyvenimo duona

Doc. dr. Irena Kruopienė ir prof. habil. dr. Bonifacas Stundžia

Rita URNĖŽIŪTĖ

Vasario 21-ąją, Tarptautinę gimtosios kalbos dieną, Vilniuje, Signatarų namuose, įvyko Lietuvių kalbos draugijos ir Kalbos praktikos centro „Lingua Lituanica“ renginys „Kalba kaip gyvenimo duona“. Kalbininkus ir rašytojus kalbino ir klausytojams netikėtų užduočių pateikė Kalbos praktikos centro „Lingua Lituanica“ direktorė doc. dr. Irena Kruopienė ir Lietuvių kalbos draugijos pirmininkas prof. habil. dr. Bonifacas Stundžia. Justino Marcinkevičiaus eiles skaitė aktorė Irena Kriauzaitė. Grojo ir dainavo Mykolo Romerio universiteto folkloro ansamblis (vad. Arvydas Kirda).

Dialektologas dr. Aloyzas Vidugiris prisiminė Lazūnų ir Zietelos tarmių tyrimus. Nykstančių tarmių duomenis kalbininkas pradėjo kaupti 1957 metais. Daug bendravo su tų vietų žmonėmis, matė, kaip skurdo lazūniškiai, suvaryti į kolūkius, kaip buvo varžomos lietuvių kalbos ir pačių lietuvių teisės. 2005 m. lankydamasis

Dr. Aloyzas Vidugiris

Lazūnuose mokslininkas rado tik vieną lietuviškai kalbančią moterį. 2010 m. į Lazūnus ir Zietelą buvo nuvykusi dialektologė prof. habil. dr. Laima Kalėdienė. Apėjo kapines, nurašė visus paminklų užrašus. Kaip sakė kalbininkė, iš lietuvių kalbos ten likusi tik akmens kalba. Žmonės lietuviškai nebekalba ir tik dabar išdrįsta pasisakyti, kad jų seneliai buvę lietuviai.

Vos prieš kelias dienas palydėję į Amžinybę poetą Justiną Marcinkevičių, renginio dalyviai negalėjo neatsigręžti į jo kūrybą. Poetas Vladas Braziūnas sakė, kad tos atsisveikinimo dienos buvo proga pamąstyti apie Justinui Marcinkevičiui svarbius dalykus, taip pat ir apie lietuvių kalbą.

Pasidalijęs mintimis apie kalbą ir paskaitęs keletą savo eilėraščių, poetas baigė linkėjimu: „Kad mūsų kalbos sodas mums teiktų sultingų vaisių.“

Žodžių žmonės – žodynininkai dr. Klementina Vosylytė ir dr. Antanas Balašaitis – papasakojo, kaip jie atėjo į leksikografiją, kaip dirbo prie didžiojo „Lietuvių kalbos žodyno“, rengė ir redagavo kitus žodynus. „Dar ir dabar ką išgirdęs tarmiškai kalbant, vis imu ir užrašau ką nors žodynui“, – sakė Antanas Balašaitis.

Tęsdami pašnėkesį apie žodžius ir žodynus renginio vedėjai kalbino Mykolą Karčiauską – poetą ir prozininką, surandantį ir savo kūriniuose atgavintą rečiausių žodžių. Visi tie retieji žodžiai turi savo istoriją – kad ir *parsi-klausti* – „kelio klausiantis sugrįžti“. Rašytojas kalbėjo ir apie tai, kaip pasikeitė kaimo žmonės ir jų kalba.

Vienoje sodyboje gyvena iš viener atsikėlę, kitoje iš kitur – bendros kaimo kalbos jau nebėra. Ant slenksčio malkas ka-

poja... O kadaise slenkstis buvo švariai numazgotas, nušveistas. Prisimindamas Justino Marcinkevičiaus eilutę apie žodžius, kuriuos reikia ištraukti iš tamsos, Mykolas Karčiauskas sakė įsivaizduojąs, kad tie žodžiai turi būti ištraukti iš po slenkščio. Iš po slenkščio, kuris dabar numintas, ant kurio kapojamos malkos.

Prof. habil. dr. Vytautas Ambrzas ragino nepamiršti kalbos pamato – sintaksės.

Yra kalbų, kuriose nemažą dalį žodyno sudaro iš kitų kalbų atėję žodžiai, bet jos vis tiek nepraranda savitumo, nes žodžiai jungiami į sakinius pagal tų kalbų dėsnius. Žmonės dažnai pastebi nelietuvišką žodį, bet ne visada pastebi nelietuvišką konstrukciją. Sakinys *Mergaitė nori būti gražia* turėtų griškėti tarp dantų, nors čia nėra nei vieno nelietuviško žodžio. Todėl kalbant apie lietuvių kalbos savitumą ir jos ugdymą reikėtų nuolat priminti, kokia svarbi yra sintaksė.

Doc. dr. Aldonui Pupkiui kliuvo klausimas apie šių dienų aktualijas ir apie ateitį: kai aplinkui viskas šitaip sparčiai keičiasi, ar reikia keisti savo požiūrį į kalbą ir į kalbos taisyklumą? Kalbininkas atsakė: „Reikia keistis ir turim keistis.“ Kalbos kultūros viešojoje erdvėje dabar menkai mokoma, o ir jos mokymo būdai išsilavinusių žmonių netenkina. Mokyklose nebėra

savarankiško kalbos kultūros kurso. Gal tai ir nedidelė bėda, mokytojai tuos pačius dalykus paaiškina nagrinėdami įvairias kalbos temas. Tačiau aukštosiose mokyklose specialybės kalbos kursas būtinas. Žinoma, jį reikia tobulinti, reikia naujo požiūrio, reikia išradingesnių dėstymo metodų, bet

Aktorė Irena Kriauzaitė

atsisakyti šio kurso negalima. „Graži kalba – taisyklinga, ritmiška – turėtų būti kiekvieno inteligento siekinys“, – teigė Lietuvių kalbos draugijos garbės pirmininkas Aldonas Pupkis.

Galvoti apie kalbos rytdieną ragino ir rašytojas Jonas Mikeliūnas. Negalima vien didžiutuoties tuo, kas nuveikta, reikia matyti tikrovę ir suvokti, kokią kalbai kyla grėsmių. Kalbininkai turi ne tik tobulinti, bet ir saugoti kalbą. Viena iš didžiausių grėsmių – kad lietuviai pradeda manyti, jog gali apsieiti be gimtosios kalbos. Naujaisios tokio mąstymo pavyzdys – būsimojo Europos vyrų krepšinio čempionato simbolis gavo Amberio vardą.

Prof. habil. dr. Jonas Palionis abejojo, ar spaudoje ir mokslinėse konferencijose vartojant pasakymą *bendrinės kalbos šimtmetis* neiškreipiamas bendrinės kalbos istorijos suvokimas, klausė, kur gali nuvesti kai kurių jaunųjų kalbininkų požiūris į kalbos norminimą. Kalbininkų darbe yra trūkumų ir reikia juos pripažinti, bet kai kritikai ima viską neigti ir vadinti oponentus autokratais, tai jau negerai. Pritardamas Jonui Mikeliūnui kalbininkas teigė, kad Tarptautinė gimtosios kalbos diena – gera proga pasidžiaugti nuveiktais darbais, bet reikia kalbėtis ir apie rimtus dalykus. Dar sykį nuskambėjo Justino Marcinkevičiaus žodžiai – šį kartą iš kalbininko lūpų. Jonas Palionis priminė porą dešimtmečių poeto pasakytus žodžius, kad kalba yra Lietuvos duona ir nuo mūsų visų priklauso, kokia ji bus.

ASMENYBĖ

Vaclovas Aliulis ir jo darbų bibliografijos rodyklė

Vaida JUODĖNIENĖ
Bronislava KISIELIENĖ
Lietuvos mokslų akademijos
Vrublevskių Informacijos skyrius

Vaclovas Aliulis – iškili tūkstantmečio asmenybė, kunigas, žurnalistas, visuomenininkas. 1921 m. kovo 14 d. Krekštėnų k., Alytaus r. Aliulių šeimoje gimė aštuntasis vaikas, krikšto metu gavęs Vaclovo vardą. Sumanus ir guvus berniukas mokėsi Varnagirių pradžios mokykloje, Marijampolės Marijonų gimnazijoje. Teologijos mokslus studijavo Kauno kunigų seminarijoje, įgydamas teologijos licenciatą laipsnį. 1944 m. birželio 11 d. išventintas kunigu. Kunigavo Varėnoje, Marijampolėje, Vilniuje, Druskininkuose, Paringyje, Palūšėje, Strūnaičiuose, Lentvaryje, Švenčionyse, Turgeliuose ir vėl Vilniuje.

Apie savo pašaukimą tarnauti Dievui kun. Vaclovas Aliulis MIC sako: „Pasirenku vienuolišką gyvenimą šiek patiriamas tėvų, nors jų patarimai didesnės įtakos neturėjo... Nemažai pats supratau pasekti aukščiausiu idealu – Kristumi.“

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Informacijos skyriaus darbuotojos Vaida Juodėnienė ir Bronislava Kisielienė parengė bibliografijos rodyklę „Vaclovas Aliulis“. Knyga rengiama spaudai. Bibliografijos rodyklėje surašyta ir sunumeruota 1 418 spaudinių, kurie atspindi jo mokslinės, religinės, publicistinės, visuomeninės veiklos laikotarpį nuo pirmojo straipsnio „Marijonų gimnazija“, išspausdinto 1936 m. Radišiaus slapyvardžiu, iki 2010 m. birželio 11 d. (66-erių kunigavimo metų sukaktis).

Leidinio pradžioje spausdinamas paties kunigo V. Aliulio autobiografinis straipsnis „Gyvenimo eiga“, skyriuje „Bičiulių žodžiai“ apie svarbiausias Vaclovo Aliulio gyvenimo ir veiklos sritis pasakoja straipsnių autoriai: Kęstutis Brilius ir Lionė Lapinskaitė („Teologinės įžvalgos einant kun. Vaclovo Aliulio MIC, darbų keliais“), Ingrida Gudauskaitė („Filologija, teologija ir ekvilibristika: Naujojo Testamento vertimo bei redagavimo sūkuriai“), Petras Kimbrys („Iš dovanojančio dievo dosnumo“), Marytė Kontrimaitė („Būti su savo tauta“), Edmundas Simanaitis („Kunigo Vaclovo Aliulio aura“), Zigmantas Zinkevičius („Žymusis Lietuvos bažnytinės kalbos tvarkytojas“).

Bibliografijos rodyklė suskirstyta į dvi dalis: „Vaclovo Aliulio rašto darbai“ ir „Literatūra apie Vaclovą Aliulį“.

Pirmoje knygos dalyje pateikti Naujojo Testamento vertimai, liturginės knygos, kalendoriai, maldynai, psalmynai, katekizmai, straipsniai, pamokslų ir interviu tekstai, vertimai, recenzijos, redaktoriaus darbai. Surinkti studentų magistrų darbai,

Medžiagą bibliografijos rodyklei Vilniaus Marijonų vienuolyne renka: kunigas Vaclovas Aliulis MIC, Vaida Juodėnienė ir Bronislava Kisielienė

kuriems V. Aliulis vadovavo arba kuriuos recenzavo.

Kunigas Vaclovas Aliulis gerai išmano lietuvių kalbą, kurios terminiją pritaikė religinėje erdvėje. Nuo 1965 m. rūpinosi visa lietuviška liturgine leidyba. Kadangi buvo santūrus ir diplomatiškas, parengtus spaudai katalikiškus leidinius aptardavo su Religijų reikalų tarybos įgaliotinais, kad nenukentėtų katalikiška tekstų prasmė ir į leidinius nepatektų propaganda apie tariamą religijos laisvę. Bendraudamas su Lietuvių kalbos instituto specialistais, lietuvių kalbos žinovais, sutvarkė liturginės kalbos norminimą. V. Aliulis tapo lietuviškos terminijos religinėje kalboje rengimo pradininku. 2009 m. jam buvo įteikta Lietuvių nacionalinė kalbos premija.

Reikia paminėti jo kaip profesionalaus vertėjo darbą. Kunigas moka devynias kalbas: vokiečių, lotynų, graikų, prancūzų, lenkų, gudų, rusų, italų, anglų. Parengti knygų vertimai, straipsniai įvairiomis kalbomis pateikti skyrelyje „Vertimai“. Noras papildyti parašytus straipsnius, išreikšti savo mintis ir nuomonę, analizuoti kūrinių temas ir teikti patarimus Vaclovui Aliuliui yra įdomi veikla, o rašančiam autoriui naudinga išgirsti patarimus ir mokytis. Ši medžiaga įtraukta į skyrelį „Recenzentas“.

Įžvalgus redaktorius, talentingas žurnalistas praskynė kelią religinei literatūrai. V. Aliulis sako: „Literatūra ir religija yra du indai“. 1989 m. jis pradėjo leisti pirmąjį religinį žurnalą „Katalikų pasaulis“ ir iki 1991 m. buvo šio žurnalo vyr. redaktorius. 1990–1993 m. – „Katalikų pasaulio“ leidyklos direktorius. Įkūrė Lietuvos Biblijos draugiją. Daugybė metų buvo Liturginės komisijos pirmininku. Kunigo pastangomis dar sovietiniais laikais šviesa išvydo „Naujojo Testamento“ vertimas į lietuvių kalbą, kurį redagavo ir vertė kartu su kunigu Česlovu Ka-

valiausku. Daugelį straipsnių autorius pasirašinėjo slapyvardžiais: Mykolas Gulbinys, Radišius, K. V. AL., K. A. V., V. A., Marijonas Valius.

Daug dėmesio V. Aliulis skyrė vaikams ir jaunimui. Skiepijo meilę tėvams ir Bažnyčiai. Nuo 1970 m. dėstė Kauno tarpdiecezinėje kunigų seminarijoje. Parengė nemažai mokomosios medžiagos, kuri rankraščių teisėmis, autoriui prašant, buvo įtraukta į rodyklės skyrelį „Knygos“. Vadovavo magistrų darbams, juos recenzavo – visa tai atskleista skyrelyje „Mokslinių darbų vadovas ir recenzentas“. Daugybei studentų, įvairių straipsnių autoriams padėjo lietuvių gramatinės kalbos konsultacijomis, vertimais, geru žodžiu.

V. Aliulis savo žinių lobiais dalinasi ne tik su visuomenės ir bažnyčios atstovais Lietuvoje, bet ir kitų užsienio šalių konfesijų asmenimis, Rytų krikščionimis. Dalyvauja daugelyje tarptautinių konferencijų Italijoje, Šveicarijoje, JAV, Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje, Austrijoje, Lenkijoje, Čekoslovakijoje ir kt. Kadangi 1993–1999 m. buvo Marijonų vienuolijos generaliniu vikaru Romoje ir rūpinosi Romos marijonų vienuolijos bibliotekos lietuviškosios dalies puoselėjimu, 2007 m., patariant istorikei Genovaitei Gustaitei, tarpininkavo perduodant Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekai lituanistikos leidinius iš Romos.

Nors ir gyveno toli nuo Lietuvos, kunigas visada domėjosi šalies įvykiais, susirašinėjo su Lietuvos dvasininkais, intelektualais, draugais. Rašė straipsnius, kuriuos siuntė į lietuvišką spaudą. Rodyklėje yra skyrelis „Laiškai“, kuris suskirstytas į smulkesnius poskyrius: „Laiškai Vaclovui Aliuliui“ ir „Vaclovo Aliulio laiškai“. Daug laiškų saugoma Vaclovo Aliulio fonde (Nr. F. R.–945), esančiame Lietuvos valstybiniame archyve, tačiau jie nepublikuoti, todėl į knygą nepateko. Suregistruoti laiškai, kurie buvo publikuoti spaudoje.

1991 m. įsteigta Lietuvos žurnalistų draugija, o kunigas buvo vienas iš jos įkūrimo iniciatorių. Nuo 2002 m. – Lietuvos žurnalistų draugijos narys. Už krikščioniškos spaudos atgaivinimą ir palaikymą 2004 m. Vaclovas Aliulis apdovanotas Stasio Lozoraičio metų premija „Kelyje į Vilties Prezidento Lietuvą“.

Pirmaisiais Nepriklausomybės metais Lietuvoje (1988–1992) V. Aliulis įsitraukė į Lietuvos Sąjūdžio veiklą. Buvo išrinktas Seimo tarybos nariu. Šurmuliuojant politikai ir visuomeniniam gyvenimui, buvo sumanyta sudaryti tam tikras sąjūdininkų elgesio normas, taisykles. Buvo įkurta Etikos komisija, į kurią išrinkti: prof. Julius Juzeliūnas, mokytoja Laima Abraitytė, prof. Vytautas Kubilius, Edmundas Simanaitis, kunigas Vaclovas Aliulis.

Kunigas pasižymėjo logišku mąstymu, taupiai reiškė savo mintis, mokėjo sudėti akcentus, kylančius iš teisės aktų, įstatymų, programų. Sugebėjo neišklysti iš krikščioniškos dorovės ir visuomenės normų. Skaitant įsirėžė šie kunigo pasakyti žodžiai apie įstatymą ir Etikos komisijos darbą: „Tiesos kalbėjimas – tai pagarba žmogui. Pripažindami sau teisę į gerą vardą, turime pripažinti, gerbti kitų gerą vardą.“

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

2010 m. Mokslo Lietuva vykdo projektą Moksliui, visuomenei ir kultūrai. Stiekdama populiarinti laikraštįje publikuojamą medžiagą redakcija leidžia naudotis publikacijomis tol, kol Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remis minėtą projektą.

Vaclovas Aliulis prisidėjo prie daugelio įstatymų rengimo: įstatymas apie sąžinės laisvę, dėl religinių bendrijų įstatymo (1994), dėl sveikatos apsaugos įstatymo, dėl švietimo įstatymo pakeitimo – apie tikybą (1996). Smerkė priimtą įstatymą dėl abortų (1990), dirbtinio apvaisinimo, dėl netradicinių religinių bendruomenių (bendrijų) teisinės būklės ir kt.

Už nuopelnus Lietuvos Sąjūdžio gretose V. Aliulis apdovanotas 1992 m. Sausio 13-osios atminimo medaliu „Už drąsą ir pasiaukojimą ginant Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę“; 2000 m. – Lietuvos nepriklausomybės medaliu; 2010 m. už nuopelnus atkuriant ir įtvirtinant Lietuvos nepriklausomą valstybę – atminimo medaliu Lietuvos nepriklausomybės atkūrimui – 20 metų.

Nuo 1989 m., kai atsikūrė Lietuvos ateitininkų federacija, iki 1992 m. Vaclovas Aliulis buvo jos dvasios vadas. Dabar priklauso Lietuvos ateitininkų federacijos Sendraugių sąjungai. Nuo 1991 m. yra Lietuvos katalikų mokslo akademijos narys. 2003 m. Sugiharos fondas „Diplomatai už gyvybę“ suteikė V. Aliuliui Tolerancijos žmogaus titulą.

Vaclovas Aliulis ne tik geru žodžiu skatino rašyti, bet ir materialiai rėmė spaudos leidinius: „Jaunystės vizija“, „Kregždutė“, „Ateitis“, „Naujasis židinys-Aidai“. Taip pat rėmė Lietuvos Biblijos draugiją, Marijonų radijo laidas. Maždaug nuo 2004 m. už spausdintus straipsnius neėmė honoraro.

II dalis – „Literatūra apie Vaclovą Aliulį“. Čia surinkta medžiaga byloja apie šio žmogaus – kunigo – visapusišką, beatodairišką veiklą literatūros, religijos, mokslo, sveikatos, meno, žmogaus esybės ir moralės srityse. Apie tai ir rašo gerai kunigą pažįstantys ar tik bendravę su juo ir pajutę ramybę bei palaimą knygoje spausdinamų straipsnių autoriai.

Knygos pabaigoje be sutrumpinimų ir asmenvardžių rodyklės pateikta ir „Dalykinė rodyklė“. Pastaroji parengta kartu su V. Aliuliu. Šioje dalykinėje rodyklėje pateiktas nuorodų sąrašas pagal temas. Tai patogiausias būdas orientuotis kunigo Vaclovo Aliulio raštų lobynuose: ar tai būtų religinė, ar literatūrinė tema.

Parengus bibliografijos rodyklę bei pabandrus su kunigu, taip ir norisi pakartoti vieno straipsnio autoriaus žodžius: „Iš kur jis ima tos jėgos, reikalingos nuveikti dideliems darbams? O reikėjo jos tomis valandomis, kai buvo sunkūs Lietuvos bažnyčiai laikai, nuolatinis ramybės drumsimas, dažni iš parapijos į parapiją kilnojimai, priešų pastangos sunaikinti Lietuvos bažnyčią ir visą lietuvių tautą. Kunigas Vaclovas Aliulis, MIC, žinojo pagalbos šaltinį. Jis dažnai kartojo savo vienuolijos, parašytus ryto maldose, žodžius: „Tu žinai, Viešpatie, kad aš nieko negaliu be Tavęs, todėl šaukiuosi Tavęs, malonių šaltini ir neišmatuojama gėrio jūra, prašydamas suteikti pagalbą.“

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos kolektyvo ir kitų geros valios žmonių vardu sveikiname Gerbiamą Tėvą Vaclovą garbaus 90 metų jubiliejaus proga, linkime sveikatos ir geriausios kloties nelengvame darbe.

* MISTIŪNAS, H. Minint kun. V. Aliulio 50-metį. Šaltinis, 1994, Nr. 4/5, p. 55–56.

Prenumeruokite „Mokslo Lietuvą“, kad svarbiausios mokslo visuomenės naujienos pirmiausia pasiektų Jus. Tai operatyvesnė informacija nei laukti internetinio „Mokslo Lietuvos“ varianto, kuris pasirodo vėliau.

Komunikacijų krizė globalėjančiame pasaulyje – ar nugalėsime inertiškumą!?

Algimantas PILIPONIS

Pasaulinės žurnalistų- esperantininkų asociacijos Lietuvos skyriaus valdybos narys, Vilniaus technologijų ir dizaino kolegijos dėstytojas

Nuolankiai užregistravome svarbią užuominą, kai praėjusių metų Velykų šventės metu pasveikinimų tautinėmis kalbomis pabaigoje kartu su lotynų kaip tarptautine, pasaulio tikinčiuosius šv. Tėvas pasveikino esperanto kalba. „Duok mums mūsų Viešpatie Jėzau Kristau, užtariant mūsų Dangiskajai Motinai pakankamai dvaisios išminties šiuose mūsų rūpesčiuose“.

Protingi fantastinių knygų kūrėjai, kaip, pvz., Žiulis Vernas, Artūras Klarkas, nūdienį komunikacijų pasaulį išpranašavo tada, kai šiuolaikinių technologijų dar niekas net nesapnavo. Tačiau pati pirminė ir pagrindinė komunikavimo informacijai perduoti priemonė – kalba – gimsta žmoguje. Kalbų gausa – tai labai turtinga, skirtinga, sudėtinga informacijos sklaidos į aplinką, jos priėmimo ir suvokimo kodų sistema. Atpažinti ir priimti informaciją galima tik išmokus tą ar kitą kalbą, kuria keičiamasi informacija. Kalbų studijos yra nelengvas užsiėmimas, reikalaujantis aukštos motyvacijos, atsidėjimo ir pastangų bei, žinoma, meilės šioms originaliems pasaulio tautų žmonijos kultūrinės raiškos tvariniams. Galia nuoširdžiai patikinti, kad nors jaunystėje pasirinkau technines studijas, didžiulį potraukį kalboms jaučiau nuo pat vaikystės, jas greitai perprasdavau, įsimindavau, ypač jeigu jas lydėdavo muzikos garsai, šmaikštūs pasakojimai, gyvos istorijos, linksmos eilės ar melodingų dainų žodžiai. Vėliau pajutau didžiulį prisirišimo džiaugsmą kalboms, prie kurių prisiliedavau, o kai jau pradėdavau jomis vienokiu ar kitoku lygmeniu komunikuoti su gimtakaibais tos ar kitos šnekos atstovais, jas tiesiog įsimylėdavau. Vis dėlto, tai be galo įdomi veikla, leidžianti prisiliesti prie vienos ar kitos tautos sociokultūrinių išteklių, todėl būtų labai skaudu, jeigu kalbų nykimo ir niokojimo procesas nebūtų stabdomas ir galiausiai visi „globalėjančio pasaulio kaimo“ gyventojai komunikuotų kuria nors viena tautine kalba. Tai pabrėžia ir įžymus lingvistas, „Kembrižo anglų kalbos enciklopedijos“ (1995 m.) ir žinomos pasaulyje knygos „Kalbos mirtis“ (2004 m.) autorius Deividas Kristalas (Davyd Cristal). Tokia uniformizacija – tai milžiniška skriauda savitam pasaulio suvokimui, vedanti link globalios kultūrinės dykumos. Ištyrinėje prieš tūkstantmečius žaliavusių, gyvybe knibždėjusių Sacharą šiandien mokslininkai joje mato tik likusias oazes, kurias didžiulį pastangų dėka nuo smėlio audromis atakuojančios, milžiniškais karščiais alsuojančios dykumos (praėjusią vasarą gamta leido ir mums tai bent jau įsivaizduoti) stoisškai gina jų gyventojai. Labai pagirtina, kad

mokslo pasaulis rūpinasi dėl koralinių rifų Indijos vandenyne, vėžgių Lietuvos ežeruose ar dumblių Amazonėje bei teršalų Baltijos jūros baseine. Tačiau patikėkite, nemažiau už biologinę gyvojo pasaulio įvairovę, švarą ekosistemose, svarbu išsaugoti mūsų kalbas, jų ekologiją, kaip brangiausią protėvių paveldą. Nerasdami vietos lietuviškam pavadinimui ant ištaigingų „Forum Palace“ rūmų ar sukeldami skandalą parduodant puošnius marškinėlius su neverstinu į lietuvių kalbą užrašu „Fuck me“ mes nevalingai artėjame prie savo tautinės kultūros dykvietės, o kiek tolimesnėje perspektyvoje ir dykumos su oazėmis, likusiomis tik muziejuose ir bibliotekose, kurių likimą reikės nuolatos atsikovoti iš savo beždžioniaujančių prigimties. Apie tai plačiau rašiau praeituose žurnalo „Mokslas“, „Ezoterika“, „Žmogus“ numeruose, tik noriu pacituoti Romos universiteto profesorius Renato Corsetti vaizdingą palyginimą, kad „galime tuo pačiu metu mylėti raudonas rožes ir nenorėti darželio, kuriame augtų tik raudonos rožės“.

Tačiau kai kalbame apie lygiateisę ir lygiavertę komunikaciją (komunikacija – bendravimas, keitimasis informacija, informacijos perdavimas, susisiekimas (transportas, ryšiai)) – panaudoti tarptautinę gyvųjų kalbų leksiką planinėje kalboje, interlingvistikoje – tai turėti darželių gražiausių gėlių (žodžių) iš įvairių kalbų, idealu atveju iš visų, šiandien dar gyvuojančių kalbų (darželių). UNESCO moto šia prasme yra bene iškalbingiausias: *Dans la galaxie des langues chaque mot est une étoile* – „Kalbų galaktikoje kiekvienas žodis yra žvaigždė“. Tarptautine kalba, gimusia Lietuvoje 1887 m., šis sąmojingas posakis skambėtų taip – *En la galaktiko de lingvoj čiu vorto estas teilo*.

Kokia prasmė ant įvairios kilmės prekių rašyti anotacijas daugeliu kalbų, kai užtektų kalbos šalies, kurioje jos pagamintos, ir pagalbinės tarptautine leksika paremtos esperanto kalbos. Mokėdamas šią nesudėtingą svetimą kalbą (išmolti reikia 2 000 akademinių valandų, o tarptautinę – 200 akad. val.) pirkėjas susidomės ir kalba šalies, kurioje gimė tas ar kitas pirkiny, ypatingai jeigu nusipirkęs sistemingai patirs, kad jo kokybė puiki. Atsiraa noras ir toje šalyje pabuvoti, susipažinti su jos gyventojais. Juk kad ir paprasčiausi žodžiai – „Pagaminta Lietuvoje/ Produktita in Litovio“ – tai jau pirmas prisilietimas prie lietuviško kultūrinio sluoksnio. Jeigu tokių kalbų bus 6, 7 ar 10, ir kur nors kamputyje smulkiu šriftu bus parašyta „Made in Lithuania“ arba „Fabriqué en Lituanie“ arba dar bendriau – „In EU produziert“ – prie kokio tapatumo prisilies pirkėjas? Norėčiau pakviesti verslo žmones eksperimentui – sutauptysite dažų spausdinimui.

Straipsnio autoriui teko dalyvauti daugelyje tarptautinių interlingvistinės tematikos renginių, pasaulinių esperan-

to kongresų, Nitobe kalbų simpoziumų keliolikoje šalių, todėl galiu drąsiai teigti, kad pačiose įvairiausiose žmogaus veiklos, mokslo, technologijų ir kt. srityse kolegos iš įvairių šalių išsamiai nagrinėja savo šaką, profesiją, interesų sritį visiškai laisvai komunikuodami tarptautine leksika (žodynu) ir logiška, be jokių išimčių, gramatika, paprasta žodžių daryba ir skambia jų fonetika. Tad ko daugiau reikėtų norint įsijungti į komunikaciją be sienų ir išsaugant gražų ir nepaliesat savo kalbos darželį?

Didžiojamės savo krepšiniu, sėmingai jį naudojame savo tarptautinei reklamai, kodėl neišnaudojame Lietuvos etninėse žemėse puoselėtos ir Lietuvoje gimusios kalbos, suteikiančios jau daugiau nei 120 metų galimybę komunikuoti įvairiakalbiame pasaulyje? Juolab, kad visas pasaulis žavisi Lietuvos pasiekimais šioje srityje. Gal įneškime savo indėlį į vis dar neramų, konfliktuojantį pasaulį. Juk kalbų ir kultūrų įvairovė spindi ir mūsų gražioji sostinė Vilnius.

Štai 93-iam pasauliniame esperantininkų kongrese Roterdame 1 845 dalyviai, atstovaujantys 73 šalims, paskyrė savaitę diskusijoms „Kalbos: žmonijos lobis“ tema. Čia, minint Pasaulinės esperanto sąjungos (UEA – Universala Esperanto Asocio) šimtmetį, kongreso rezoliucijoje, be kita ko, buvo pabrėžta, kad: „Atkreipiant dėmesį į vertę, įsivaikinimo lengvumą bei esperanto kalbos neutralumą, kad ji pati savaime yra žmonių kalbinis lobis ir įrodžiusi daugiau nei šimtmečio jos praktinės kaip ryšio tarp kultūrų naudos išbandymą <...> siūlo pasaulio bendrijai moksliskai išstudijuoti vaidmenį, kurį gali vaidinti esperanto efektyvesnei ir teisingesnei komunikacijai visame pasaulyje. Tai iš tikrųjų galėtų palengvinti svetimų kalbų įsivaikinimą, nes vien tik leksikos požiūriu esperanto – *Lingvo internacia* savyje turi iki 60 % romanų, iki 25 % germanų ir iki 10 % slavų kalbų šeimų kilmės žodžių šaknų. Be to, šioje tarptautinėje kalboje kurį laiką ir Lietuvoje gyvenęs jos kūrėjas žydų šviesuolis Liudvikas Zamenhofas nevalgė ir mūsų kalbos, kad ir ne tokios didžiulės įtakos tarptautinių žodžių leksika suintegruotai tarptautinei kalbai. Profesorius Olegas Poliakovas nuo savo studentiškos jaunystės susidomėjęs lietuvių kalba, savo atostogas leidęs Suvalkijos kaimuose ir uoliai jos mokėsis parengė ir išleido monografiją „Pasaulis ir lietuvių kalba“ – tarsi kitas pavyzdys, kaip kitų tautų šviesuoliai rūpinasi, kad šalia savo gimtųjų kalbų norėtų visada girdėti gyvuojančias kaimynų kalbas, kurių neužgožtų skaitlingų tautų vis dar vadinamos „didžiosios“ kalbos. Čia tektų daugiau pasidomėti, kaip savo kalbų ekologiskumą saugo prancūzai ir jau susirūpinę vokiečiai, įsteigę „Verein Deutche Sprache“. O ir pačios anglų kalbos nuolatinis skolinimasis tarptautinei komunikacijai veikia erozuojančiai jos ekologiją, pasak „Newsweek“ straipsnio, pavadinto „Not

Queens english“ (Ne karalienės anglų kalba), nurodo į bent 68 skirtingus jos dialektus, naudojamus pasaulyje nuo Kembrižo į rytus ir vakarus, daugelyje pasaulio šalių, veikiamos vietinių šnektų. Todėl, matyt, teisingi Europos Komisijos iniciatyva įsteigtos Kultūrų dialogo intelektualų grupės 2008 m. pasiūlymai, kaip kalbų įvairovę galėtų sutvirtinti Europą. Siūlomas principas, kaip kiekvienas asmuo galėtų laisvai pasirinkti priimtina kalbą. Svarbiausia yra tai, kad sprendimas, kokių dviejų – trijų kalbų mokytis, turėtų būti priimamas ne „viršuje“, o „vietoje“: apsispręsti turi mokyklos ir kuo toliau, tuo dažniau – patys piliečiai. Vilniaus technologijų ir dizaino kolegijoje priimtas, mano požiūriu, optimalaus pasirinkimo variantas. Dėstomos visos profesinės užsienio kalbos, kurių bendrines kalbas stojantysis mokėsi savo vidurinėje mokykloje. Kaip fakultatyvinį modulį studentas gali laisvai pasirinkti ir interlingvistinį dalyką – Universali kalbų komunikacija, atveriantį jam platesnį kelią į Europos kalbas ir pagarbesnį požiūrį savajai, kaip vienai iš oficialių ES kalbų, lygiai tarp lygių. Jeigu gerbsime visas kalbas, kurias kartu su tautomis Vyriausias Architektas paliko žemėje, studijuosime kaimynų ir ne tik kalbas, to paties sulauksime ir iš jų ir niekad neatsirasime vieni prieš kurią nors skaitlingos tautos kalbą ir primiršę savąją, pulsime mokytis tik jos, kaip išsigelbėjimo nuo įvairių nepriteklių priemonės. Tik lygiateisė ir universali komunikacija, pagrįsta neutralia pagalbine kalba, taiki ir demokratiška kultūra gali efektyviai pasitarnauti geresniam politinio pasaulio savitarpio supratimui, padėti išsaugoti nacionalinę identitetą bei jo svarbiausią dalį – tautines kalbas. Juk sparčiai globalėjančio, bet vis dar konfliktuojančio pasaulio negali suvienyti nei viena kuri nors tautinė kalba, nei viena kuri nors nacionalinė kultūra, kad ir kosmopolitinė. Vienybė skirtybėse (Unueco en diverseco, 1989, Rosenheim), taikių kultūrų įvairovės tolerancija, visuotinių vertybių, kurias iš esmės išreiškia įvairių civilizacijų tūkstantmetės religijos (La unusola vero en la skriboj de čiu religijoj, 1986 New Delhi), kurių tarpusavio dialogo pagrindus puoselėjo popiežius Jonas Povilas 2-asis... Lietuvių kalbą pasauliui esperanto kalba atskiru vadovėliu pristatęs olandų interlingvistikos šviesuolis Van Den Bempt. Tai tik keli pavyzdžiai, kaip Lietuvos etninėse žemėse brandinta, o Veisiejuose užbaigta Tarptautinė kalba – *Lingvo internacia* tarnauja taikios kultūros sklaidai. Pasaulį nuo įvairių negandų galėtų išgelbėti taikiai komunikacijai nusiteikęs kiekvienas mūsų planetos žmogus.

Šiaulių universiteto profesorius A. Gudavičius mano, kad diskutuojant apie ateities kalbą, reikia skirti dvi problemas: tarptautinės pagalbinės kalbos ir vieningos (bendros) visos žmonijos kalbos problemą. Tautos pasiektas civilizacijos laipsnis ir kultūros

lygis paprastai koreliuoja su jos kalbos išraiškos galimybėmis, pirmiausia, su žodyno apimtimi.

Europos Sąjungos šalyse anglų kalba yra pirmoji užsienio kalba mokyklose, po jos – prancūzų ir vokiečių kalbos. Danijoje, Vokietijoje, Ispanijoje, Prancūzijoje, Austrijoje, Suomijoje, Švedijoje ir Olandijoje 90 proc. vidurinių mokyklų mokinių mokosi anglų kalbos, 32 proc. – prancūzų (kaip užsienio kalbą), 18 proc. – vokiečių ir 8 proc. – ispanų kalbą. Europos Sąjungos šalyse daugėja žmonių, mokančių anglų kalbą. Nuo 1990 metų jų skaičius Olandijoje padidėjo 15 proc., Graikijoje – 13 proc., Belgijoje, Danijoje ir Italijoje – 5 proc.

Daugiakalbystė, autorius manymu, lems mūsų sėkmę ES specialistų rinkoje. Kalba kaip bendravimo priemonė apskritai pripažįstama būtina pasaulinės ekonomikos vystymuisi.

O kiek gi kainuoja išmolti kalbų? Remiantis Vengrijos mokslų akademijos atliktais tyrimais, bet kuris vidutinių gabumų žmogus gali išmolti svetimą kalbą per 2 000 valandų. Tai intensyvaus darbo metai, po kurių išmoktą kalbą galima vartoti kasdieniuose pokalbiuose bei profesinėje srityje. Net tada, deja, nebus pasiektas gimtosios kalbos gebėjimų lygmuo.

Anglų kalba – viena iš labiausiai vartojamų pasaulyje: jeigu visi planetos gyventojai (6 milijardai, iš kurių tik 400 mln. (6 proc.) iš prigimties anglofonai) turėtų išmolti anglų kalbą, – tai kainuotų apie 1 000 milijardų JAV dolerių per metus (180 milijardų darbo valandų kalbai mokytis). Prancūzijos piliečiams reiktų studijuoti 1,8 milijardo valandų (žr. lentelę).

Galime trumpai apibendrinti lentele pateiktus duomenis:

- tik vienos svetimos (anglų) kalbos mokymasis pasaulio bendrijai kainuoja 1 000 mlrd. JAV dolerių (tuo tarpu per 1999 m. 15 didžiausių valstybių gynybai išleido 570 mlrd. JAV dolerių);
- antros, trečios ir t. t. kalbų mokymasis galėtų kainuoti iki 30 proc. mažiau;
- tokia pat metodika galima būtų apskaičiuoti bet kurios kalbos mokymosi kainą, o padaliję ją kalbančiųjų skaičių iš visų gyventojų, šalių ir bendrijų, kuriose ji vartojama, galime gauti ir kalbos komunikatyvinį internacionalumo (tarptautiškumo) koeficientą;
- tarptautinės pagalbinės esperanto kalbos mokymasis kainuotų 10 kartų mažiau;
- išmokus esperanto kalbą, svetimų kalbų mokymasis galėtų kainuoti iki 50 proc. mažiau.

Tai gi galime daryti išvadą, kad iki 40 metų reiktų išmolti kuo daugiau Europos šalių kalbų (kaip propedeutinę priemonę – tarptautinę esperanto kalbą). Nuo 40 metų vertėtų tobulinti išmoktas kalbas, kad galėtume gyventi ir dirbti Europos kalbų įvairovėje, orientuoti Europos šalių kultūros, mokslo ir technologijų bei istorijos lobynuose.

Kalbų mokymosi kaina (anglų kalba)

Šalys, bendrijos	Gyventojai (mln.)	Per metus į darbo rinką ateina (%) visų gyventojų	Tai sudaro (mln.)	Kiekvienas svetimų kalbos mokysis (val.)	Visuminė metų mokymosi šalyje, bendrijoje trukmė (mlrd. val.)	Vidutinė darbo valandos vertė (EUR)	Vienerius metus besimokančių gyventojų kartos studijų kaina (mlrd. EUR)
Lietuva	3,5	1,5	0,0525	2 000	0,105	5	0,5 (EUR) arba 1,8 (Lt)
Prancūzija	60	1,5	0,9	2 000	1,8	5	9
Vokietija	80	1,5	1,2	2 000	2,4	5	12
Europos Sąjunga	400 ir 60 anglofonų	1,5	5	2 000	10	5	50
Pasaulio bendrija	6 000 ir 400 anglofonų	1,5	90	2 000	180	5	1 000 mlrd. (JAV dolerių)

Tvirtovė

Bernardas ALEKNAVIČIUS

Kūryboje Kristijonas Donelaitis – realistas. Jo paliktuose „Metuose“ nėra ne tik poteksių, bet ir daugtaškių. Jo žodis aiškus, suprantamas, būriškai lietuviškas. Tokius mes šiandien turime ir Jo „Metus“, ir tokiam fone privalome kalbėti apie Poeto literatūrinį palikimą, jo epochą ir šiandieninę donelaitiką. Pagrindinis K. Donelaičio kūrybos bruožas – tiesos žodis be išlygų, be niekam nereikalingų variacijų bei šiandieninės tendencijos, vedančios tautą į susinaikinimą. Kristijonas Donelaitis – mūsų tvirtovė.

Nuo seno tvirtovės gynė kraštą, tautą, valstybę. Mūsų tautos tvirtovė – ne

rūstūs mūrai, ne pilies kuoruose degančios ugnys, bet tvirtas, nepalenkiamas lietuviškas žodis, per kurį mes atėjome į civilizuatą pasaulį. Parašydami poemą „Metai“ mums šią tvirtovę pastatė Kristijonas Donelaitis. Skaitydami ir analizuodami „Metus“ mes kūrėme savo tautos kultūrą, literatūrą, tobulinome raštiją, ėjome į valstybės atkūrimą, siekėme, kad būtume žinomi pasaulyje, nes Kristijonas Donelaitis – mūsų gyvenimas, stiprybė ir pasididžiavimas.

Tvirtas Kristijono Donelaičio žodis gynė mus nuo kolonistų. Jis vienintelis lietuvis, kuris išdrįso vokiečių – kolonistų pavadinti ne tik kiaule, bet ir smirdu, kuriam tiek metų lenkėsi lietuvininkas, o dabar jau lenkiasi ir lietuvis. Bet ir „tarp lietuvininkų daugyk tūls randasi smirdas, – guodžiasi Poetas, – kurs lietuviškai kalbėdams ir šokinėdams lyg kaip tikras vokiecis mums gėdą padaro“. Ir šiandien Kristijonas Donelaitis

Skulptorius Juozas Mikėnas, K. Donelaičio biusto eskizas (terakota)

su didžiule širdgėla išgyventų žinią, jog atėjo laikas, kai kiekvienais metais per

Memelio miesto gimtadienį – rugpjūčio 1-ąją – „tolerantiškiems“ klaipėdiečiams ant rankos piršto užmaunama kryžiuočių (vokiečių) ordino magistro žiedo kopija – to žiedo, kurį vienos puotos metu jis pametė Memelio pilyje. O ir tai daroma ne kur nors kitur, bet Memelio piliavietėje – pačioje nuožmiausioje išpuolio prieš lietuvių tautą citadelėje.

Kryžiuočių (vokiečių) ordino magistro žiedo kopija pervadinta Kultūros magistro žiedu ant klaipėdiečio rankos! Tai ar dar gali būti didesnis lietuvių pažeminimas ar įžeidimas?! „Tai vergo ženklas“ – sakytų Vydūnas.

Kristijonas Donelaitis buvo atviras ir gyvenimo tiesai tarnaujantis Tolminkiemio parapijos klebonas. O kas šiandien mėgsta donelaitišką tiesą? Tokių mažuma. Be to, dauguma šių mažumą stengiasi sunaikinti. Sunaikinti galima tik pažeminus Kristijoną Donelaitį. Šis

darbas dirbamas išsijuosus. Atkūrus Nepriklausomybę, mes nuėjome labai toli. Už kažkokią gaivalo nešvarius pinigų Bitėnų kapinaitėse „savomis rankomis“ pastatėme imituotą Kristijono Donelaičio sarkofagą – jame iškalti žodžiai jau byloja, jog „Metų“ autorius, poeto žodžiais tariant, jau „smirdų“ rašytojas.

Tai štai kaip patys blukiname savo tautos atmintį! O kur mūsų savigarba? Kur donelaitiškas tautinis išdidumas? Ko gero mes jau pamiršome ir Vydūno mums ištartus žodžius: „Paskutinė ir esminė Tautos atspirtis yra jos savigarba. Kai ji sunaikinama, nesulaikoma artėja pražūtis“.

Ar pajėgsime nuo Kristijono Donelaičio statytos tvirtovės nubraukti panieką ir svetimybių dulkes? O gal „smirdams“ ir į juos panašioms vergams, žvanginantiems grandinėmis, leisime sugriauti ir tą Tvirtovę, kurią mums pastatė Kristijonas Donelaitis?

Kur ir kaip tarti priebalsį „l“

■ Atkelta iš 7 p.

straipsnelį „Dėl vienos tarties normos“, jo netraukia į savo tritomį, lyg ir išsižadėdamas teiginio dėl priebalsio *l* tarimo. Šio straipsnio nėra ir „Lietuvių kalbos enciklopedijoje“, 1999, lizde Pupkis A. (autorius A. Sabaliauskas), nors visuomenė jau daugiau kaip 30 metų verčiama tarti *l* taip, kaip Lietuvoje jo niekur netaria. Toliau – A. Girdeinis kartu su A. Pakeriu recenzuoja V. Vitkausko leidinį „Lietuvių kalbos tarties žodynas“, 1985, o A. Pakerio leidinį „Lietuvių bendrinės kalbos fonetika“, 1986, recenzuoja A. Girdeinis su A. Pupkiu. Visiems jiems vartosenos tradicijos nėra motais. Autoriai net nepastebi, kad V. Vitkauskui žodyje *asfaltas l* kietas, o A. Pakeriui – minkštas; A. Pupkiui žodžio *paltas l* kietas. Autorius nutyli, kad tarmės ginasi nuo kietojo *l* šiame žodyje įterpdamas *e – paletas* – Lietuvių kalbos tarmės, 1970, p. 467.

Jau pamiršta, kad mes esame romėnų kultūros atstovai, kad daugelis tarptautinių žodžių, vardų, pavardžių, vietovardžių į lietuvių kalbą atėjo iš kitų kalbų per lotynų kalbą, kurios *l* visose pozicijose tariamas tik minkštai (nors lotynų kalbos alfabetui pagrindą davė graikų kalbos alfabetas, žr. „Słownik terminologii językoznawczej“, 1968, p. 222.

Lotynų kalba rašyti vadinamieji diplomatiniai laišakai – „Gedimino laišakai LDK į Vakarų Europą“ (*Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis Gedeminae*, 1322–1324), išliko 6 laišakai iš 8-nių; „Vytauto, Lietuvos didžiojo kunigaikščio, laišku kodeksas“ (*Codex epistolaris Vitoldi, magni ducis Lithuaniae*, 1376–1430), „Medininkų, arba Žemaičių, vyskupijos kodeksas“ (*Codex Medicensis seu Samogitiae dioecesis*, 1416–1609).

Mūsiškiai tarties normintojai neieškia reikšmės faktui, kad Jėzuitų

įkurtoje Vilniaus akademijoje ir universitete (*Alma academia et universitas Vilnensis societatis Jesu*) 1579 m. apie 200 metų (t. y. iki 1773 m.; tais metais buvo panaikintas Jėzuitų ordinas) visi dalykai buvo dėstomi lotynų kalba, rašomi traktatai, moksliniai darbai. Pvz., 1618 m. lotynų kalba išleista teologijos dr. Martyno Smigleckio, dėščiusio Vilniaus universitete 1586–1599 m., knyga „Logika“ (2 t.), kurioje gvildenama tomistinė filosofija. Albertas Diblinskis 1639 m. pateikė lotyniškai tezes pirmajai Lietuvos astronomijos knygai „Astronomijos šimtinė“ (*Centuria astronomia*) ir, jas apgynęs, 1640 m. įgijo laisvųjų menų ir filosofijos magistro laipsnį. Kazimiero Semenavičiaus (Simonavičiaus) 1650 m. Amsterdame buvo išleistas veikalas „Didysis artilerijos menas“ (*Artis magnae artilleriae*, 1 d. lot.), išverstas į prancūzų, vokiečių, anglų, olandų, lenkų kalbas. Steponas Laurynas Bizijus (Bizio), 1781–1787 m. Vilniaus universiteto Medicinos fakultete dėstęs anatomiją ir fiziologiją, 1770 m. skrodė žmogaus lavoną ir visa aprašė; parašė darbų apie osteologiją, miologiją, nervų ligas ir apie kaltūną.

1586 m. Vilniaus universitete įsteigtoje spaustuvėje iki 1773 m. išleisti maždaug 2 549 leidiniai, daugiausia lotynų kalba – 1 354 leidiniai.

Įvairių mokslų darbai, rašyti lotynų kalba, kuri, kaip minėta, turi tik minkštąjį *l*, davė pagrindą tų mokslų terminijai ir lietuvių kalboje išlaikant minkštąjį *l*. Daug tų terminų pateikta V. Vaitkevičiūtės leidinyje „Lietuvių kalbos tarties pagrindai ir žodynas“, 2001, bei leidiniuose „Tarptautinių žodžių žodynas“, 2001, 2004, 2007. Juose pažymėtas *l* minkštojo tarimas, atsižvelgiant į senas vartosenos tradicijas.

Šovė A. Pupkis puo šikšnelę ir tvirtindamas, kad nenorminis yra sudurtinio žodžio *Vil'kpėdė* tarimas su kietuoju *l* ir taisy *Vil'kpėdė* – „Kalbos kultūros

pagrindai“, 1980, p. 93. O A. Pakerys teigia: „Propaguodami kurį nors lietuviškų sudurtinių žodžių (...) tarimo būdą, negalėtume kategoriškai nuneigti ir kito varianto, pvz.: *šal'tmėtė, šaltmėtė* – „Lietuvių bendrinės kalbos fonetika“, 1986, p. 271, ir bendrinės kalbos sudurtinių žodžių priebalsių junginius geriausia tarti pagal bendruosius palatalizacijos dėsnius, pvz.: *mol'žemis, bal'tmiškis, šal'tmėtė*, nors kai kurie kalbininkai mano, jog toje sandūroje gali būti išlaikomi ir kietieji priebalsiai, plg.: *baltas – baltmiškis, šaltas – šaltmėtė* – „Lietuvių bendrinės kalbos fonetika“, 2003, p. 182. V. Vaitkevičiūtė „Lietuvių kalbos tarties pagrindai ir žodynas“, 2001, p. 258 pirmuoju pateikia variantą su kietuoju *l*, pagal pirmojo dėmens kietąjį priebalsį *l* savarankiškame žodyje: *baltmilčiai* ar *bal't'milčiai*, *baltmiškis* ar *bal't'miškis*, plg. *baltas*.

Kadangi Simonas Daukantas leidinio „Didysis lenkų-lietuvių kalbų žodynas“ (parengtas 1850–1856, išleistas 1993–1996), t. I, p. 86, šio tipo sudurtinių žodžių pateikia tik su kietuoju *l* – *bal'tliepsnis, bal'tžirgis, bal'tvejdis, bal'tpienis* (plg. *baltas*), tai reikėtų atsižvelgti į vartosenos senumą (maždaug prieš 160 metų) ir juos tarti tik su kietuoju *l*, nes variantų gausa apsunkina žodyną. Be to, šiuo atveju variantas su minkštuoju *l* nelabai pagrįstas.

Dėl politizuotos kodifikacijos diktoriai, laidų vedėjai ir kiti verčiami tarti *liberalcentristai* (=liberalcentristai), plg. *liberalas*) *socialdemokratas* (=socialdemokratas), plg. *socialas*, rus. *социал-демократ-Русское литературное произношение и ударение*, 1959, p. 557; *socialiberas* (=social'beras) – kai susiduria *l* ir *l'* arba *l* ir *l'*, tai nėra vienas neiškrinta, plg. *kisiel'lazdis – kisielius*.

Vardams didelį vaidmenį suvaidino krikščionybė, kuri pirmiausia plito tarp žydų, graikų ir romėnų, todėl pirmieji vardai buvo hebrajiški, graikiški ir lotyniški, o vėliau per lotynų

kalbą – germaniški, slaviški, skandinaviški ir kt., žr. „Lietuvių vardų kilmės žodynas“, 2009, p. 24.

1387 m. Lietuvai apsikrikštijus, per bažnyčią, kur visos apeigos atliekamos lotynų kalba, krikštavardžiai pasiekdavo visus visuomenės sluoksnius, pradedant didikais ir baigiant valstiečiais. O daugelis skambėdavo taip, kaip tariami bažnyčioje per krikštą. „Lietuvių vardų kilmės žodyne“, 2009, p. 23, teigiama: „Turėdami Lietuvoje šešių šimtų metų tradiciją, daugelis gerokai aplietuvinti, krikštavardžiai yra tvirtai įaugę į mūsų vardyną ir kultūros istoriją, vieni dažniau, kiti rečiau tebevartojami“.

Słowniki imion, 1975, pateikiami 23-jų krikščioniškų tautų vardai. Lizdinis vardas yra lenkų, po jo – pažyma *lac*. ir vardas lotyniškai, o žemiau eilės tvarka numeriai kalbų, kurios turi tą vardą, šalia numerio parašytą originalo kalba. Lietuvių kalba žymima 10-tu numeriu.

Pirmiausia pateikiame aplietuvintus krikštavardžius, kuriuos tariame su kietuoju *l*, o skliausteliuose, kaip žodyne, rašomas lotyniškasis vardo variantas: Aldona (Aldona), Anzelmas (Anselmus), Baltazaras (Balthassar, Baltassar), Baltramiejus (Bartholomeus), Batilda (Bathildis), Hilda (Hilda), Klotilda (Clotildis), Matilda (Mathildis), Stela (Stella), Grasilda (Graseldis) ir kt.

Kaip jau spėjome įsitikinti, remiantis šimtmečių vartosenos tradicijomis, ir prieš kituosius priebalsius, po kurių eina užpakalinės eilės balsis, gali būti tariamas *l'* minkštasis. Su minkštuoju *l'* tariami šie vardai: Adol'fas (Adolphus), Alfonsas (Alfonusus), Arnol'das (Arnoldus), Bertol'das (Bertholdus), Esmeral'da (Esmeralda), Eval'das (Ewaldus), GERAL'das (Geraldus), Harol'das (Haraldus), Leopold'das (Leopoldus), Ol'ga (Olga), Osval'das (Oswaldus), Reginal'das (Reginaldus), Romual'das (Romualdus), Rudol'fas (Rudolphus, Rodolphus, Radulphus), Silvija Sil'va,

(Silvia), Teobal'das (Theobaldus), Ubal'das (Ubaldus), Val'burga (Walburga), Vilhel'ma (Wilhelmina), Vil'ma Vol'fas (lupus), Vol'fgangas (Wolfgangus), Al'ma (maitinanti) ir kt.

Ir pavardžių, vietovardžių, firmų, automobilių pavadinimų priebalsį *l* reikia tarti pagal originalo kalbą, pvz.: Engel'sas (ne Engel'sas, vok. Engels), Kol'ridžas (ne Kol'ridžas, angl. raš. Coleridge), Kal'manas (ne Kal'manas, vengr. komp. Kálmán), Koval'ska (ne Koval'ska, lenk. Kowalska), Henkel'(ne Henkel), Merkel'(ne Merkel, vok. Merkel), Oldridžas (ne Oldridžas, JAV akt. Aldridge), Gal'kinas (ne Gal'kinas, rus.akt. Галкин); Kol'česteris (ne Kol'česteris, D. Brit. miestas Colchester), Buchenval'das (ne Buchenval'das, nac. konc. stov. Buchenwald), Komsomol'skoje (ne Komsomol'skoje, Ukr. miestas Комсомольское), Zal'čburgas (ne Zal'čburgas, o Aust. miestas Salzburg), Kel'nas (ne Kel'nas, vok. miestas Köln), L'vovas (ne L'vovas, Ukr. miestas Львов), Vil'no (ne Vil'no).

Fol'ksvagen (ne Vol'ksvagen ir ne fol'ksvagen, vok. Volkswagen – tautos vežimas), Fyl'mann (ne Fyl'mann, vok. firma Fielmann); Opel'(ne Opel), Mistral'(ne Mistral), al'fa (ne al'fa – „Латинско-русский словарь“ *alpha* (греч.) альфа), incul'to (ne incul'to, sk. inkul'to). Taip pat muzikos terminas bel'canto (ne bel' canto, sk. bel' kanto, it. grauzs dainavimas).

Prašom nepasiduoti prievartai, kaip nepasidavė Jūsų kolegos. Gero žodžio verti neteršiantys kalbos šie laidų vedėjai, diktoriai, pranešėjai: L. Kudinova, R. Žilinskaitė, V. Jakovlevas, G. Jankauskienė, P. Šironas, J. Kuodytė, A. Ramoškaitė, M. Petruilienė, D. Siurblytė, O. Vasiliauskas, G. Mataitis, V. Radzevičius, I. Šimukauskienė, I. Nariūnaitė, I. Stankūnaitė, V. Urbienė, I. Birulienė, D. Lileikis, J. Bareikis, M. Andrijauskas, I. Anckaitytė, V. Dumbliauskas, K. Jackūnaitė. Stenkimės, tobulėti yra kur.